

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Ođavību*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

П р и з и д

Топал, врео летњи дан, испуњен ведрицом и сјајем сунчаним. Подне већ измакло — жег најајача. Ја сам лежала на отоману у својој соби за рад. Оморина је тако јака, да замара; осећам притисак ваздуха од подневске жеге и клонулост снаге, зенице се стежу и сужавају, трепавице се саме лепе и склањају — сан се лагано прикрада.

Отимам се од дремежи и полузатвореним очима, колико год дуже могу, посматрам лубању, што почива испод стакленог звона, тамо преко пута, у углу собе. Из њених очних шушљина иде нека језива хладноћа; оне испилене очи тако чудно и упорно посматрају. Прозор отворен. Тамо подаље, поред прозора, дафина. Процветала, обехарила сва, а снажан и тежак мирис уноси лак поветарац у моју одају. Мирис цвећа и лишћа дафинина као да још више умара. Споља, осим мириса, допире до мене и слаби жагор врабаца, који се нешто међу собом на крову препиру, расправљајући своје домаће ствари.

Наскоро осећам како наступа у тој оморини и пригревици слатко спокојство и мир — цвеће оборило и повило шарене крунице, лишће на дафини не трепери, ветар застао негде у цбуњу и грању — тишина... тишина изнад

дрвља и домова, изнад цвећа и ливада, тишина око мене и у мени; чини се, тишина изнад свега у природи.

А моје трепавице се све више спуштају и лепе...

.....Наједанпут отворише се врата од моје собе, отворише се лагано и нечујно. Унутра ступи некакав висок, протегљаст младић, веома леп, али скрушен и сетан. Своје граорасте, изразите очи баца бојажљиво према мени. У тим великим, граорастим очима, које су ме тако уморно посматрале, било је неисказано много бола и туге, молбе и страдања. Не знам зашто и откуд, али и сама осетих у том тренутку тугу у свом срцу и јако ми се ражали нешто. Кад је младић отворио врата и ступио у собу, осетила сам, да је с њим прострујила и разлила се по одаји струја хладног ваздуха, тако хладног да у први мах, за тренутак, осетих слабу дрхтавицу у снази.

Онај његов тужни поглед просто као да ме приковао. Нисам се с места померила.

Младић нечујно и бојажљиво приступи и освоји ме неким неземаљским гласом:

— Теби сам дошао... теби... да ти благодарим.

Једва сам се могла прибрати од узбуђења.

— Мени да благодарим? Али за што? Та ја те и не познајем! Шта имаш ти да ми благодарим и зашто? Младић још тужице настави.

— Да! Ти ме не познајеш; али ипак, ти си једини мој добротвор... ти... једини мој добротвор.

Изненађена посматрала сам непознатог младића, присећајући се прошлости и претурајући по памети: кад сам га и где у животу видеала. Са свим, са свим непознат — никад га нисам видеала.

Изгледало је као да је разумео моје погледе и чуђење моје, и извесно, хотећи да ми објасни све ово, он настави свој разговор: али глас му доби тако некако чудно јечан, болан тон, да ми је у душу продирао и бол стварао.

— Да, ти си моја добротворка... Како? — Чућеш! Сад ћеш чути, сазнаћеш целу моју судбину, страшну моју судбину.

Мене обузе нека језа од његова гласа.

— Ја сам студент био, учио сам права. Где — то је споредно. Учио сам на једном универзитету у Аустрији... Био сам веома вредан и марљив, али сиромаш, убоги сиромаш. Колико, колико пута нисам имао шта да једем! Вазда гладан, вазда жељан! Осим мајке, која је живела негде у провинцији, нисам имао никога свога у широкоме свету.

Моја јадна мајка, колико се бринула за мене, колико ме је волела, ипак никад није могла да ми помогне, да што одвоји и да ми пошаље. Никад! И тако сам студирао мучећи се и злотећи, зарађујући радом свој горки хлеб. Дани су били тешки, тежак цео живот. Али се деси чудо: просину најзад и мени сунце и озари ме зрачак среће. Случај ми је пружио руку спаса, да се извучем из крајње оскудице, а после је срећа сама дошла. Добио сам за учитеља у једној имућној породици: имао сам да спремам и поучавам два дечка, који су учили гимназију.

Ох, те среће, те радости моје, кад сам први пут ушао као учитељ у ту кућу! Али ту, у тој кући је и сва несрећа моја, страшнија од оне, у којој сам дотле живео и таворио. Судбина је ваљада мислила, да се у животу нисам још доста напатио, да нисам много издржао...

Долазио сам сваки дан. Још првог дана видео сам једно дивно девојче, а после сам се сретао с њом свакога дана. Морао сам је видети. То је била једина кћи. Звали су је Мара. Ја не знам како је то дошло, али сам све више осећао потребу да је видим. Неко ново осећање пробуди се у мени. Мало ми је било што сам добио тако добро место — требао ми је још њен поглед. Ускоро сам приметио да ме често и замишљено посматра својим дубоким очима. И крај? — Крај је био, да сам је заволео силно, свим пламом, свом силином своје чисте, невине и непокварене душе, која је нескказано жудела за љубављу... и мислила, да је нашла то, за чим жуди.

То је тако ишло и поступно се развијало: ми смо се виђали често. Мој поглед је падао пред њеним погледом; али се неки пут толико занео и блудно, да је то и сама морала приметити. Из тих погледа она је могла читати и разумети моју љубав, а мени се чинило, да то њој самој није било непријатно.

То доба — то су златни дани моје младости, златни дани мога живота, који је дотле био испуњен толиким на-

тњама и одрицањем. Најсрећније доба живота! Наше је познанство ухватило дубока корена.

Кад је Мара куда пошла, ја сам је смео пратити; смео сам се шетати с њом. Са великим задовољством ја сам често носио понекипут какав њен мали пакет, корацајући сав срећан поред ње. То је било с почетка, а затим смо се врло често састајали, тобож случајно, кад год је она куда пошла са својим малим братом. Тај малишан нам је био добро дошао. Најчешће смо одлазили на шеталиште, у парк. То ми је било најмилије место где сам време проводио: ту смо дуго шетали једно поред другог, без речи. Оно што смо смели једно другом поверити, а што нисмо могли преко усана претурити, то су говорили топли и нежни погледи. А растанак нам је био срдачан и искрен: ја сам држао њену руку у својој руци и обасипао је силним пољупцима. Она је допуштала — њој је то јако годило, а ја сам због тога био срећан, пресрећан...

Мислио сам, веровао сам, да ме занста воли и гледао сам у њој за себе и вас живот свој светињу, гледао сам у њој свог Бога...

То је златно доба планова и илузија, доба вере и сањарија, доба кад се верује у срећу, кад живот има смисла. Одушевљен својом љубављу почео сам ковати разне фантастичне планове. Сав сам се предао послу — хтео сам, да што пре и што боље свршим своје студије, да станем свој човек, да добијем докторску диплому, да станем на своје ноге; па, кад се све то преканта, ја да станем пред њене родитеље и да тражим њену руку. Неће ме моћи одбити. И сам сам јој то једном приликом поверио, кад смо се шетали парком. Она је знала то што дотле није чула од мене: да је волим, да је бескрајно, лудо волим, да је обожавам...

Њој је било пријатно то да чује; само се смешила и ћутећи допуштала да јој обе руке обаспем пољупцима. Изненада, незвано, осетих у својој души неку неодољиву моћ; занос чисте љубави толико ме понесе — ја је загрлих, притискох на своје груди: први пут сам пољубио створење које нескказано волим. То је био најсрећнији дан, који сам икада дотле доживео; то је био почетак мога бескрајнога блаженства и среће. Како ми је свет изгледао леп и живот пун радости, пун милина. Небо нада мном било је ведро и чисто, као што је и у мојој души било ведро и чисто. Волео сам рад и живот, заволео људе и цео свет. Низашта мржње нисам имао. Чинило ми се, да у животу нема борбе и страдалника. Моје мисли су имале један идеал, живот је имао један једини смер.

Понесен том својом љубављу ја сам кроз живот не ишао, него летео. Све што сам радио, било је прожето љубављу и мишљу о њој. Прегнем на посао. Радио сам преко мере; био сам невероватно вредан — не ради. Тада, ах тада сам био нескказано срећан, да сам често поглед дизао небу, као да сам се бојао зависти богова.

Служио сам и наслужио сам. Одједном се окрете лист; све пође другим путем, пође суноврат и отпоче моје страдање.

Je ли то била игра или пробуђење из тренутнога заноса — не знам. Мара се показа у савим другој боји према мени. Одједном поче ме избегавати, поче хладнети и постајаше према мени све суровија и немарнија. Наше шетње и нежни разговори прекинуше се, а за време часова, које сам држао посведневно њеној браћи, ја је више не могах угледати.

Намерно ме је избегавала. Ја сам бивао све немирнији, све тужији. Највише ме је мучило да сазнам узрок том преокрету. Ретко, врло ретко могао сам угрбити прилику, да је видим; али ни тада нисам могао с њом разговарати.

Очајавао сам. Шта је тада душа препатила, не могу ти описати. Не може се то све исказати. Тај ме је преокрет толико помео, толико душевно пореметио, да сам био близу лудила; јер моја љубав према Мари била је тако велика, да никако нисам могао замислити свој живот без тог милог створења. Никако нисам могао замислити себе без ње. Ишчунати своју љубав из срца према њој... не — пре умрети и ослободити се страдања. Лутао сам којекуда улицама, не знајући куда идем; био сам као пијан, као занесен. Ишао сам толико док нисам малаксао од умора, да сам, дошавши кући, срушио се на своју постељу. И тек што склоних своје уморне очи, а њена слика изиђе преда ме: исто онако мила и пријатна, пуна доброте и нежности, пуна љубави, као и пре. —

Тада се у мојој души унедри неко чудно осећање, нека неодређена, мрачна мисао. С почетка је та мисао просинула кроз мој болесни мозак и утрнула. Али се ускоро затим поново појави и све се више задржавала у свести, све је више објимала моје биће.

Писао сам напослетку Мари, писао и захтевао да ме обавести због чега је наступио тај нагли преокрет. Најозбиљније сам захтевао да се састанемо у парку, где смо се пре тако често састајали и у осами пријатно проводили часове. Дође ли, мислио сам, значиће, да ме још воли.

И она дође. Дошла је водећи свога малог брата за руку... Никада ми дотле није изгледала тако лепа, тако неисказано лепа као тада.

Мене обузе чудна туга, туга без имена; осетио сам како су ми се зенице овлажиле, кад сам је угледао. Био сам занемео — ни једном једином речи нисам је могао поздравити, тако сам силно био потресен и узбуђен. Сад је поново видим, први пут после толико дуга растанка, који је мени тако тешко падао. Дакле ипак!

Пођемо једно поред другог, усљено се разговарајући о сасма безначајним предметима.

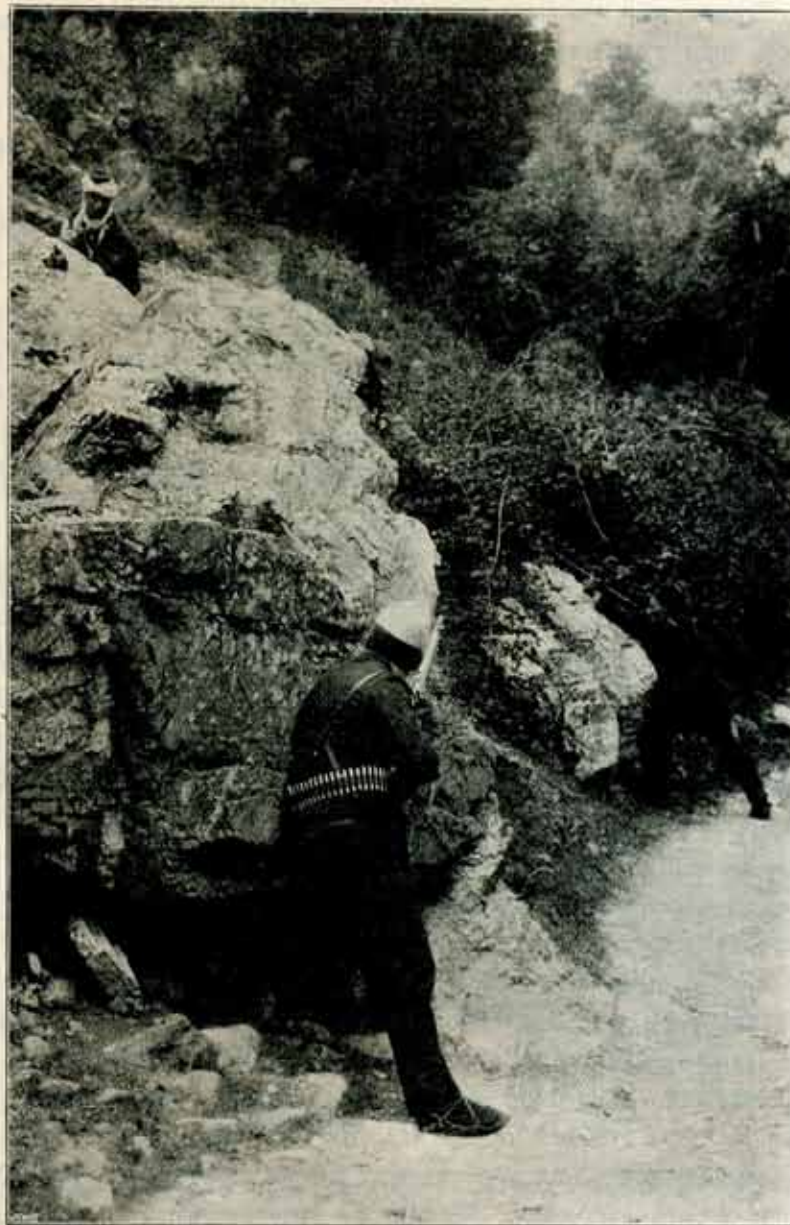
Изненада плинух у тугу. Застаде, притаја се, заћута, замре све у мени. То је она заморна тишина у ваздуху што претходи бури.

Братић њен, угледавши дечицу, другаре своје, отрча с њима у несташну игру. Ми ћутећи настависмо шетати све даље, све дубље у зеленило, где никога нема.

Мара је лако ишла поред мене, безбрижна, задовољна, насмејана. Ја сам је са стране посматрао и у души се поче комешати бол са очајањем. И све више, све више...

Дрхтао сам као да ме грозница тресла.

— Ох, шта ви то радите са мном, шта ви то радите са мном?

† Ж. Величковић

Гоњење комита

Мара ме равнодушно погледа.

— Зашто ме мучите?... Шта је то? Откуда та ледена хладноћа?

Она ме поново без израза погледа и мирно рече.

— Ја? Ја сам као и увек... нисам хладна.

А у мојој души се ковитлало све више и више. Осетих, како ми се мрачи пред очима. Ми иђасмо даље, али ја нисам видео ни знао куда идемо.

Поступно али нагло поче нешто да ми се меша и мути у глави, осетих некако чудновато брујање и мала-

квалитет; бојао сам се да од раздражености и узбуђења, а тако клонуо, не паднем на земљу. Из пора на челу осетих како избијају крупне капље леденога зноја.

Не знам шта то би. Она, она, за којом тако силно жудим, ту је, ту је поред мене и сад ми дође са свим преображена, сасвим другачија, туђа, ужасна. Инстинктивно сам осећао да је између нас све раскинуто, да је све разорено, да је близу крај.

Како је само могла, како је смела да ме тако страшно обмане и срце да ми сирви!

Ђутао сам; али је у мени врело и беснело.

И дође крај, страхан, ужасан крај.

Изненада Мара извуче из своје свилене ручне торбице једну савијену хартију и пружи ми је.

— Морам да вам кажем, отпоче она одрешито, морам да вам кажем... Ето... Читајте... Новост за вас, а тиче се мене само... Читајте!

Несвесно примим хартију. На њој је било штампано Марино име, а испод њега прочитам једно друго познато име. Знао сам да је то син једног врло имућног човека, који је са Марином родитељима стајао у блиским везама. Дакле верени су били! — — —

Шта је у мени бивало; шта се са мном дешавало — не знам, не могу описати.

Искидам хартију и бацити је од себе. „Туђа? — сини ми у памети. Не — никада!...“ Имао сам неко тамно предосећање, неку слутњу да је у овом часу крај и мојој и њеној срећи...

Дакле та силна љубав постојала је само у мојој уобразиљи. То је била моја болесна фантазија. А она? Богата, лепа а доколна девојка титрала се са срећом, животом и љубављу једног сиромашка! И тад јој се јавља други један човек, богат, независан. А ја? — Моју љубав, мене, просто и без икака сажаљења, баца као какву разлушану децју играчку... а ја сам у њој гледао свога анђела и спасиоца, гледао у њу као у сунце и веровао у њу као у Господа...

Један тренут и у глави ми се изненадно зачеди мисао да је наступно судбоносан тренутак у мом животу; осећај да ће се нешто судбоносно догодити. Не знам зашто, али сам осећао ужасан страх од нечега што ће наступити, што ће морати наступити. Дохвати ме вртоглавица, помути ми се свест као слабом човеку, кад много пије. Осорно и жустро дограбим њену малу и топлу руку, коју сам толико пута миловао и љубио. Глас ми је чудно звонио, био је загушан, а у погледу је пламтео гнев.

— Не, никада... чујеш ли, ти нећеш ничија бити већ само моја, чујеш..., ничија!

Мара је била вазда срчана и одрешита. Мирно се смешила, док сам јој ја ово говорио. Јако сам јој стискао руку, зацело ју је болело, али она је трпела и ћутала. „Она, она да не буде моја, него другога... а моја љубав — играчка, проста играчка?“

И тада наступи онај страшни тренутак, од којег сам и не знајући зашто застрепио. Наиђе гнев без преграда,

беснило без граница... дрхтао сам целим телом. Она опази то и преплашена пође у страну.

Мора да сам страхан изгледао, јер Мара је хтела да побегне. Узалуд!

Дакле да је за навек изгубим? У томе тренутку, кад сам осећао да ћу је изгубити, изгледала ми је лепша него икада дотле.

Дивље беснилохвати ми душу и снагу... Љубав и бол, мржња и презирање, смушеност и очајање... потрчим за њом и дограбим је обема рукама, стежући је све више као гвозденим ментелами.

— Чујеш! Моја, само моја си ти, само моја можеш бити, ничија... само моја!

Мара, погледајући ме с презирањем, отимаше се из мојих руку, које су је чврсто обавиле и стезале. Она покуша да виче за помоћ.

Тада је дограбим, подигнем и понесем даље од пута у шипражје, у траву. Узалуд јој беше вика за помоћ, узалуд се опираше из све снаге, да ме отисне од себе и да се ослободи мојих руку. А у том хрвању ја изгубих и последњи остатак разума. Као смушен притискох чврето своју шаку на њена уста и гледајући јој у исколачене очи говорих јој страним гласом.

— Моја!... Чујеш... Моја само мораш бити!

Била је немоћна да се отме.

— Моја! Ничија више, разумеш ли, ничија... само моја!

Чух неколико речи, неколико узвика, неодређених, неартикулисаних, промуклих. Она се опираше тако сиљном снагом, коју добијају људи само у самртном страху.

Но ја сам био јачи. Нокти њени беху заривени у моје мишице. Крв је капала из мојих рана. Она ми дераше и кидаше одело; али ја нити сам шта видео, нити какав бол осећао. У свом суманутом гневу и огорчењу чврето сам држао притиснутом руком њена уста и нос.

Борећи се тако очајно и посећи се обоје падосмо на земљу, у траву. Мржња, коју сам осетио и која се распирала у необуздани гнев сасвим ме избезуми — од пропале љубави још остаде у мени безгранична мржња... моја рука била је тако прицијена уз њено лице, као да је срасла. Не дадох јој да и једним дахом повуче мало ваздуха у себе...

Најпосле отпор престаде, она попусти. Руке њене, којима ме је грчевито стезала, малаксаше; прсти, овлажени и попрекани мојом крвљу попустише, раширише се, и обе руке клонуше у траву... али ја сам непрестано и даље држао притиснуту своју руку на њеном лицу.

И умири се. Без покрета лежаше тако она преда мном у трави. Сад је моја, са свим моја. У том часу пробуди се и обузе ме заостала бесна, страсна, безумна љубав моја. Да, то мило створење, које тако безумно волим, сад је сасвим уза ме.

Пустих руку с њених уста, загрлих је и узех сиљно и страсно љубити је.

— Видиш! Сад си моја, само моја... за увек моја! шапутао сам јој занесен својом дивљом љубављу љубећи јој мирно, бледо чело и образе, беле груди и кржаве руке.

Ох, како сам срећан и блажен био у том тренутку!

Ни помишљао нисам, нити ми је могла пасти на памет мисао да ме ко може видети или да ме ко посматра. Моја чиста, невинна љубав изненада се извргла у дивљи, бесни љубавни занос... Бестија, што спи у човеку, поче се будити...

А Мара постајаше све мирнија и хладнија, ма да сам јој ја најнежније речи тепао и најватренијим је пољупцима обасипао. Полуотворене очи, устакљене, уста мало отворена, без даха, без покрета, недра бела, хладна и без покрета, без знака живота. Ах, она је била мртва, мртва! Ја сам је угушио својом надчовечјом снагом.

Збуњено, тупо погледах око себе. Никога.

Али изненада нешто страшно одјекну у мени и својим ушима чух једну страшну реч: „Убице!...“

— Уплашен, задрхтах од тога гласа, који ми је из душе говорио. Лишће је пада мном на дрвећу шуморило, исто то и ја сам он-т чуо да и лишће шапуће „Убице, убице!“ А висока трава на ливади делуваше се и тихим шапатам понављаше ту реч.

Лагано и бесвесно дигох се, узверено гледајући око себе... да ме ко није видео. Учини ми се да ме посматрају пламене очи неке дивље животиње..., не, привидело ми се.

У томе тренутку допре из даљине глас Марино малог брата: тражи сестру и дозива је.

— Маро!

Тај танки, сребрни гласић чудновато је одјекивао у мојој души. Нечег сам се страшно.

— Маро! понови сребрни дечји глас.

У први мах хтео сам своју жртву подићи и однећи је са собом. Али не, то није могло бити.

Дечји глас дође ми сасвим близу.

— Маро, Маро!

Један скок и мене несташе.

Ма да сам се гадно од самога себе, осећао сам неки унутарњи страх и нагон да се склоним и сакријем. Без свести и помишљања, избегавајући да ме ма ко, а нарочито полицајац какав, не примети, одјурим у свој стан. Чинило ми се да ми на челу стоји писан мој злочин.

Дошавши у своју собу, срушим се на диван, малаксао телесно и душевно. Не знам, колико је времена протекло, али кад исправих главу, могао сам хладније помишљати о свему. Мисли моје беху страховите, ужасне, црне.

Убица! Та ми је реч непрестано кружила и звонила по памети.

И видех страховит приказ: ухватили су ме и оквали. Извели ме пред суд и судска расправа износи све ситнице, све детаље мог злочина. Осуђен сам. Језа ме свега проструји... тамо, видим, стоје вешала. Тамо ћу свршити.

А моја честита и добра, моја јадна и сирота мајка? Па пријатељи, који су ме сматрали за честита и исправна,

за разумна и образована човека, који је уживао поверење и поштовање? — А неки потајни глас продираше ми кроз уши шапатам својим до у саму душу: „Крај, учини крај, крај патњама својим, крај свему!“

Уплашен тргох се од тог гласа.

Али опет осетих некога за собом и чух тајанствени глас: „Да, она је твоја. Сад је она вечно твоја. То си и сам рекао. И ти си њен, зар не?“

Да, тај неко за мном, кога нисам смео загледати, имао је право — без ње мени није било живота.

И, што срам и страх не могаху учинити, то учини љубав.

Брзо, без помишљања, без расуђивања, онако слом-

Петар Протик Сокољанин

љен и уморан похитам столу. Ту је! Наћох и извукох револвер.

Моја последња мисао није била моја јадна мајка; последња моја мисао била је она...

Тако у мојој ђачкој соби све се сврши.

Врло ми је лако било прислонити револвер на прса и повући...

Нисам добро погодио — смрт није одмах наишла.

Одвели су ме у болницу. Лекарци, професори, медицинари, болничари трчкарали су око мене. Био сам у заносу, али сам чуо где неки питају: за што сам то учинио?... Шта је узрок том кораку?

Нисам се дуго мучио, последњи уздах убрзо је дошао.

После тога не однесоше ме одмах на гробље. Са мном су поступили, као и са осталим сиротанима који овако сврше.

Дограбише ме лекари и ђаци и изнеше на свој сто за секцирање. Једни ми одрезаше руке, други узеше ноге, трећи се интересоваху за плућа и срце. Сваки узе по нешто, да на мени ради и вежба своје знање. Распарчане моје остатке положише у један сандук, са телесним остацима других људи... Нико се није јавио да захтева моје тело ради сахране...

Један медицинар доби главу моју. Скинуше кожу, очистише је од мишићних влакана. Преко средине чела, изнад очију, претестерисаше моју лубању, извукосе мозак и посматрајући кости главе нашли су били и утврдили да на мојој лубањи има неколико абнормалних места...

Доциније је исти медицинар однео моју лубању својој кући. Тамо је лежећи дуго, поред књига на патосу код стола у докторовој соби, по њој падала прашина, дуго, врло дуго, чак је доспела и на таван... а једнога дана, када

си је ти зажелела, он је предаде теби. А ти? Ти си је лепо очистила, ставила си је под стаклено звоно... ти чуваш и поштујеш последњи остатак човека који је тако био несрећан, а који је тако силно волео... Ти си моја једина добротворка... Хвала ти за то, хвала! — — — — —

Тек тада се осмелих да пажљивије размотрим младича и приметих заиста неку танку црвену пругу преко његова чела...

Језа ме прође, задрхтах, пробудих се...

Први поглед паде ми на лубању — она мирно почива тамо преко пута, у углу собе; њене испијене, празне очи не гледају више онако упорно, мирније ме посматрају, поверљивије и из мрачних очних шупљина не избија језива хладноћа...

Рума 1905.

Милена Миладиновић

Вардар цвили...

Вардар цвили, љубо моја,
Племе цвили;
Племе цвили, љубо моја,
Љутог сам ти жељан боја,
И доста смо робљем били!

Лед се крави, љубо моја,
Гора пупи;
Гора пупи, љубо моја,
Нож за пасом дуго стоја
И дуго га рђа тупи...

Не жали ме, љубо моја,
Робље жали;
Робље жали, љубо моја!
Тешка ј' капља ропског зноја,
Тежа коме душу пали...

Димитрије Миќић

Хајдук = Вељко

с нарочитим погледом на народну појезију о њему
од ср. ј. ст.

1.

У низу оних јунака, чија је имена овековечила нова историја српскога народа, неоспорно стоји на првом месту име Хајдук-Вељка Петровића.

Хајдук-Вељко и цео тај низ српских јунака поникосе у славној борби за слободу своје отаџбине, која се водила почетком прошастог века. Била је то херојска борба једног маленог краја српскога народа, борба сир-

тиње раје, робова, против својих вековних господара, против моћних и сиљних Турака.

Устанак, који пре сто година (1804.) плану у Шумадији и обухвати Колубару, Посавину и Браничево, беше устанак српске раје против грдних зулумџара својих, против јаничара и дахија, чији се зулуми не моглоше подносити. Успеси тога устанка учинише да се из њега наскоро развише велике и херојске борбе српског народа у Београдском Пашалуку против турског господарства, борбе

за ослобођење малене Србије испод јарма велике и моћне царевине Турске.

То је била Давидова борба с голијатом, неједнака у сваком погледу и по броју бораца, и по ратничкој спреми, и по средствима за ратовање. Маленом броју српских ратника потребно је било одвећ велико пожртвовање, необична смелост и јунаштво, да би могао издржати оне силне напоре што их таква неједнака борба донесе. И одиета, српски је народ у довољној мери показао и пожртвовања, и смелости, и јунаштва. Девет година потрајале и успешне борбе сиротиње раје, оголеле и изнурене тешким зулумима, потресоме из основа велику царевину Турску. Славни бојеви на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Малајници и другим местима, као и херојска дела српских јунака и војсковођа, задивиле свет.

Српско се име проносило и славило по свима крајевима европског континента.

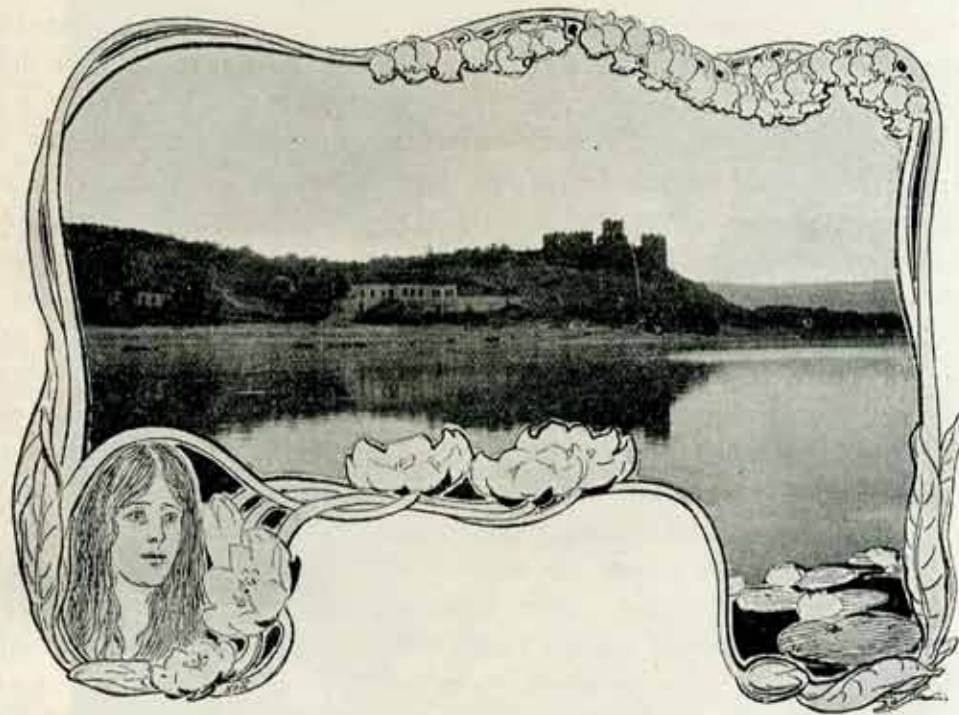
На муци се познају јунаци, — вели српски народ. Он је себе довољно оправдао пред том изреком својом, показао је да је издржљив и јуначан, да га дуготрајно робовање од Косова није саломило, да је готов за слободу своје земље поднети необичне жртве, и да се с успехом може хватати у коштац са много силнијим непријатељем. Он је из своје средине дао толико узоритих примера великога јунаштва и самопрегоревања, да ми данас немамо потребе да у неговању родољубља и патриотских врлина код своје омладине прибегавамо угледима из историје других народа, ма то било и античких. Наши хероји и родољуби из те борбе могу се поносно увретити у један ред с највећим херојима и родољубима из светске историје.

Знатан је број оних великих људи из тога доба, који се у првом реду одликоваху врлинама одличних војсковођа, или мудрих старешина, или родољубивих државника, какви беху Карађорђе, Милош, Лука Лазаревић, Прота Матија и др. Али нас у овој прилици више интересују имена оних људи, који у тим борбама изиђоше на глас као велики јунаци, какви беху: Хајдук-Вељко, Станоје Главаш, Васа Чарачић, Стеван Сивџелић, Танаско Рајић, Јован Курсула, Зека Буљубаша, браћа Недићи, Стојан Чушић (Змај од Ноћаја), Милош Пецерац, Петар Добрић, Лазар Мутан и др. Од свих тих имена највише је прослављено име Хајдук-Вељка.

Кад бисмо ради упоређења хтели да градимо разлику између тих јунака по значају и вредности догађаја у којима су се одликовали, или по броју, ступњу и величини оних јуначких дела која их прославише, било би нам потребно тачније и испреније познавање свих догађаја и

личности од 1804. до 1815. год. За такав би посао потребна била засебна студија о јунацима из првог и другог устанка. Овде ће бити довољно ако, ради боље карактеристике најзнатнијег јунака, Хајдук-Вељка, све те јунаке поделимо у две групе према томе, да ли је њихово прослављено јунаштво чин једнога тренутка или догађаја, или је оно потврђено читавим низом сличних херојских дела у разним догађајима у којима су суделовали.

Првој групи био би најбољи представник јунак из старијег доба српског, Милош Обилић. То би били јунаци који су у каквом великом или судбоносном догађају извршили херојски чин, који их је прославио и уздигао на велику висину тако да су друга њихова јуначка дела остала у присенку, или су заборављена, или их није ни било.

Рам

Таква су јунаштва у старој класичној историји прославила имена Леониде и Сцеволе. Уз њихова имена могу се поносно поређати и имена ових српских јунака из устанка: Сивџелића, Рајића, Чарачића, браће Недића, Добрића.

Другу групу највидније представља стари народни јунак Краљевић Марко. То су витезови, који су се као необични јунаци показивали у свакој даној прилици, а који су и сами изазивали прилике и догађаје за своје јуначке авантуре. Они имају за собом читав низ необичних јунаштва, низ херојских дела и пожртвовања у којима су се одликовали. Сваки је од њих, тако рећи, јунак по занимању, јунак из задовољства, јунак не једнога тренутка, него вазда и свугде. У ову би групу дошли: Хајдук-Вељко, Главаш, Зека Буљубаша, Курсула, Милош Пецерац и други.

Од свих јунака обе групе, нема сумње, Хајдук-Вељко стоји на највећој висини. Он је највећи херој нове историје српског народа — јунак над јунацима.

Пре преласка на народну појезију о Вељку, а зарад бољег оријентовања у њој, поређаћу у најкраћим цртама главније податке о Вељку и оним догађајима у којима је он суделовао и који су му име прославили.

Коме би потребна била Вељкова биографија, наћи ће је лепо обрађену у Вука Караџића „Историски и етнографски списи“, кн. I. Но још потпунију биографију његову имамо у „Поменуку“ и „Кнежевини Србији“ од М. Ђ. Милићевића, у којима се налазе неке црте из Вељкова живота које Вук није забележио. Из ових дела узимао сам и сам већину по атака о Вељку. Поменућу овде и засебну књижицу учитеља Мих. М. Стевановића „Хајдук-Вељко и његова браћа“, која је „издање породице Милутинове, брата Хајдук-Вељкова“ (Пожаревац, 1893), а у којој је у главноме употребљено градиво што га је Милићевић у поменутим делима прикупио. Неколике податке о Вељку узео сам из „Србијанке“ и „Тројебратства“ С. Милутиновића (у чијим се песмама употребљени подаци могу често узети као поуздани историски подаци), као и из биографске црте „Чучук-Стана“ од Ј. Ђорђевића.

Вељко је био младић око 22 године када се одметнуо у гору у хајдуке (1803.), у те јуначке осветнице српске. Устанак 1804. затекао га је као хајдука у дружини Станоја Главаша. За тим је пришао старешини смедеревске нахије Ђуши Вулићевићу, уз кога је ишао и војевао све до Ђушине смрти (1805.), када остаде код Ђушина Брата Вујице као неки буљубаша са нешто својих момака. Под њим је био и при освајању Београда (1806), на чијим се шанчевима јуначки борло.

У почетку 1807. Вељко замоли Карађорђа и Савет да му допусте да прикупи момке и упадне у Црну Реку, своју постојбину, те да је побуни и очисти од Турака. Најпре су га од тога одвраћали да не би улудо погубио момке, али му најпосле, на његово велико наваљивање, допустише давши му нешто оружја и цебане, као и чин буљубаше. Вук наводи речи Младена Миловановића, тада председника Савета, о томе: „Ајде, море, кад је тако навално, да га пошљемо, па ако Бог да те што отме, добро, распространићемо земљу нашу; ако ли погине и пропадне, ми му нисмо криви, видиш да неће да мирује, него ће отићи и без допуштења.“ Вељко је сјајно оправдао поверење и извршио свој задатак. У Раваници разви барјак и сакупи око стотину бећара, па пређе Честобродницу и преко Кривога Вира спусти се у Црну Реку. Пред њим се Турци разбегоше. Код Подгорца се беше искупило нешто Турака, но Вељко их разбије, а Подгорачког бега ухвати жива у његовој кули. Ту заплени оружја и цебане и доста блага бегова. Тада је од бега задобио и чувеног хата Кушљу, од кога се није растајао и с којим је делио многе мегдане. Кад чују остале субаше и бегови по Црној Реци шта је било од бега у Подгорцу, одмах сви побегну у Видин и у остале градове и вароши, а Црну Реку оставе Вељку. Он не хтеде дизати сав народ тога краја на оружје, него га остави на миру и прикупи још нешто

бећара и самоволаца, а народу поручи да му доноси само храну за војску, чиме га је придобио за себе. По том се намести у неком селу (Кривом Виру?) да зимује.

Кад Вељко очисти Црну Реку од Турака, постави по њој своје бимбаше, буљубаше и барјактаре, а себе учини војводом ослобођене Црнооречке Нахије. Савету најпре није било по вољи ово његово самозвано старешинство, али му није чинио сметње, а тек га је доцније признао и утврдио за војводу Црнооречког. Вељко се одмах постарао да очува Црну Реку од турских напада, па је у Зајечару, Вражогрницу, Грљану и још неким местима поградио шанчеве и чувао их са својим бећарима. Имао је намеру да од Турака очисти и сву Тимочку Крајину, у чему је и успео у друштву с Добрићем, који дође с Делиграда (у пролеће 1808.), те најпре заузеше Соко-Бању (Алексиначку), а за тим раширише српску власт и у Сврђиг. Од тога доба Вељко је понајвише боравио у Бањи. Његово име постаде чувено и славно у целом Српству, а Турцима задаваше велики страх.

Вељко је суделовао у оној славној битци на Малајници (у јуну 1807.), у којој је српска војска, уз припомоћ једног мањег одељења тада савезничке руске војске, однела сјајну победу над много већом силом турском. Том приликом Вељко се нарочито одликовао необично смелим упадима у турске буљуре. Тако се исто и са својим бећарима борио и у боју на Прахову (1808.), где се такође одликовао великом храброшћу.

После пронасти на Каменици (1809.) Вељко је чувао Бању од Турака. Но Турци убрзо навале на Бању с великом војском, околале је и притесне са свих страна. Вељко се са својим бећарима неколике недеље јуначки бранио у шанчевима, излећући често из њих с коњицима и сузбијајући Турке, докле му није дошла у помоћ српска војска под Младеном и Вујицом, када се ослободио турске опсаде. У тим борбама рањен је у ногу. О његовим чудима од јунаштва, што их је починио приликом ове опсаде, биће доцније нарочито помена.

Кад 1810. један део савезничке руске војске пређе из Влашке преко Дунава, отвори се преко лета читав низ бојева с Турцима дуж Дунава и Тимока. У свима тим бојевима суделовао је и Вељко са својим бећарима, прослављајући својом храброшћу и своје и српско име. За тим је, у јесен, с Русима поново отео Бању од Турака и борио се у великим бојевима на Јасици и Варварину, где су Срби разбили велику војску Хуршид-паше Нишког и сузбили је к Нишу. И у тим бојевима Вељко се одликовао својим великим јунаштвом, а рањен је у леву руку, од чега је у шаци остао мало сакат. Зиму је провео опет у Бањи.

Вељкова је слава била многим три у оку; она изазва завист и мржњу. Поред интрига које се плетосе око њега, и поред неприлика које су му чинене у Београду, буде у лето 1811. премештен из Бање у Неготин за Крајинског војводу. Криво му је и жао било што напушта своју постојбину Црну Реку и што га са неправде гоне, али оде у Крајину да у последњим данима свога јуначког

живота, у херојској одбрани Крајине и Неготина, остави потомству славан спомен и углед како се умире за отаџбину.

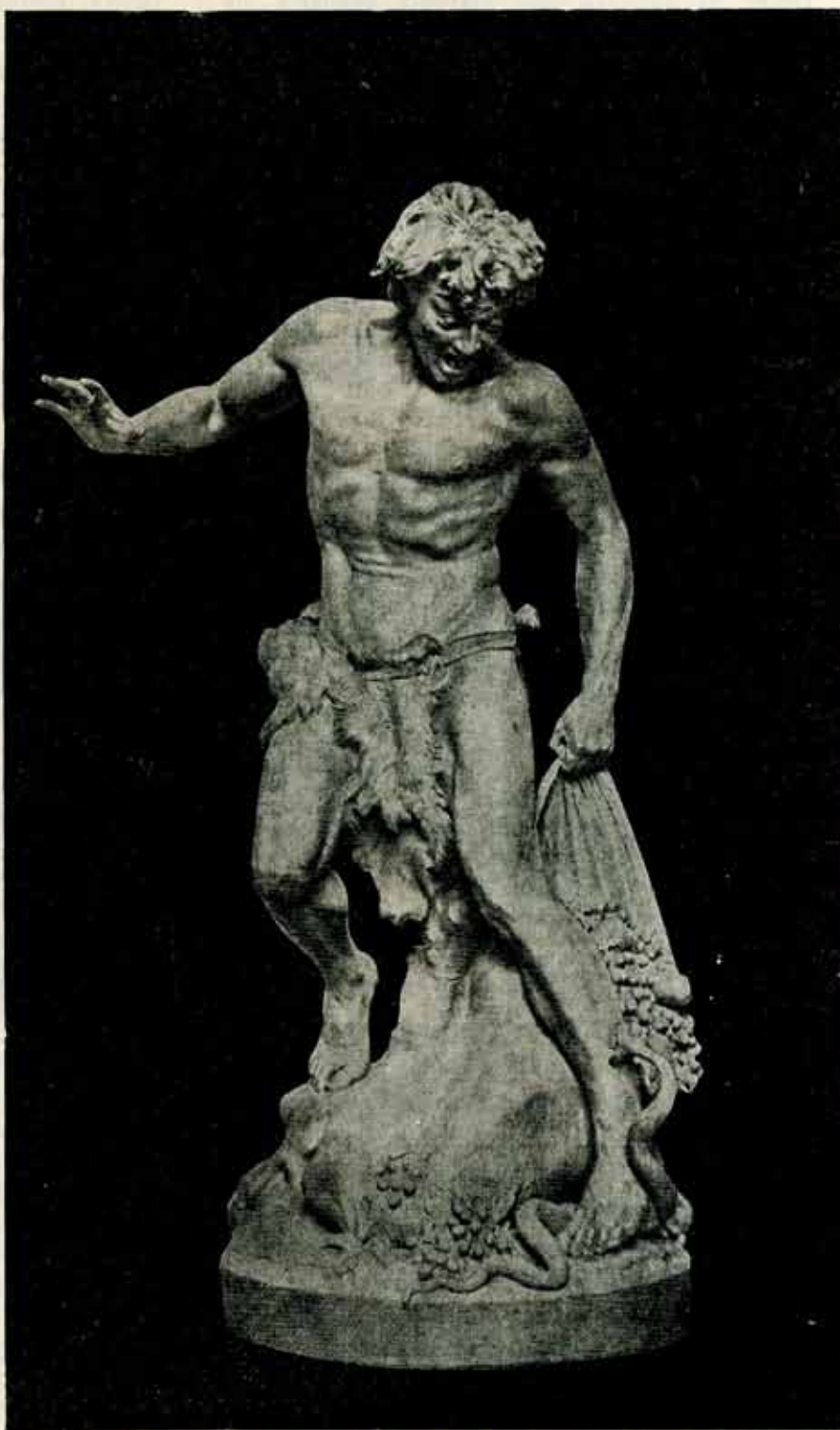
Крваве и судбоносне 1813. године догоше се Турци на Србију са свом силом својом. Први је напад био од Видина на Вељка. Најпре се догоше на њ неколике хиљаде турских коњика, те пређоше Тимок; но Вељко их дочека код села Буковче и разбије. Али се наскоро крете из Видина много већа војска, око 16.000, и Вељко се повуче у Неготинске шанчеве да их брани. У њега је било свега 3000 људи, но већи део те војске био је распоређен на Дунаву. Световали су му да напусти Неготин и да се с војском повуче у планину, по њему беше зазорно уклањати се од Турака и напуштати Неготин, а надао се помоћи. Он је још у почетку, кад је видео да му нестаје џебане, писао Савету у Београд да му је пошаље, и џебана му би послата, али му доцкан стиге. Сем тога писао је и Младену, који је био с војском на Морави, да му пошаље један део војске у помоћ, но помоћ не дође.

Велики бојеви око Неготина почели су у лето, у јулу. Турци опашу Неготин, ушанче се, на му се стану примицати. Још им дође помоћ из Адакала и Влашке, тако да се око Неготина искупи око 30.000 турске војске. Вељко је с неисказаном храброшћу бранио шанчеве, излетао из њих и борио се херојски, као лав, са мало људи против ове велике силе. Његова браћа Милутин и Миљко, као и храбре буљубаше и бимбаше његове (Хаџи-Никола, Абраш, Делибалта и др.), па и сви момци његови, борили су се и дан и ноћ јуначки, гледајући пред собом неустрашнога Вељка. Очекивана помоћ не дође, а војска се српска прореди; допадоше рана или изгубоше по најбољи момци. Вељку нестаде џебане, те скупљаше по Неготину калајне ствари и растапаше их на пушчана зрна; а у тонове меташе најпосле и саме талире. Дан и ноћ је обилазио шанчеве, слободно момке и поправљао рушевине од турских топова.

Једно јутро (биће око 20. јула), кад је наређивао оправку на „Малом Шанцу“, погоди га топовско ђуле кроз сред плећа. Једва је могао рећи само „Држ—!“ и мртав падне на земљу. Момци, који беху код њега, покрију га травом да не би остали видели да је Вељко мртав, а у вече га брат Милутин увона код Неготинске цркве.

Тако погибе Хајдук-Вељко, овај највећи херој из историје српскога ослобођења. И његови момци, и Неготин с Крајином, и сва Србија, брзо познадоше да Вељка

више нема. Пети дан по смрти његовој Срби напустише Неготинска утврђења и повукоше се к Поречу, а Турци заузеше Неготин и Крајину.

Ив. Залец

Умлашени Сатињ

3.

Мало је аутентичних историјских података о Вељкову начину војевања и о његовим херојским делима која му стеклоше славу. Ова оскудица осећа се и код других великих људи тога доба. Није чудо: људи из народа, који су устали да оружјем извојују и бране своју слободу, нису имали кад да мисле на бележење опширнијих података о догађајима и личностима из те борбе. О њима се писало доцније, по памћењу, па су те белешке често и нетачне и оскудне. Да бисмо имали потпунију слику о

Вељку, потребно је, поред историјских података и бележака о њему, узети у помоћ и народна предања, као и народну појезију у којој је опеван.

Вељко не припада само историји народној; он у великој мери припада самом народу, народном предању, народној појезији. Вељко има у народу своју легенду. О његову натприродном јунаштву, о његовим херојским делима и чудима од храбрости, зна да прича много српско дете онако као и о Краљевићу Марку и Обилићу. Људи и јунаци, који немају своје легенде у народу, бивају од народа заборављени. Легенда је јача и од најјачега јунака: она живи и после смрти његове, преносећи се од колена на колена. И Вељка је легенда овековечила, учинила га бесмртним. Вељко ће живети у срцима Срба док је света и века.

За чудо је да је народна појезија о овом највећем народном јунаку новијег доба била врло тврдичава, док је своје издашне лаворике оплела око глава многих других јунака, незнатнијих од Вељка. Прослављени народни гуслар и песник Првога Устанка, слепи Филип Вишњић, који је онако дивно и обилно прославио и овековечио имена не само јуначких Дринских војвода, него и имена њихових јуначких буљубаша и момака, ни у једној својој песми не пева о овом највећем јунаку, о Хајдук-Вељку. Вишњић нема ни једне песме о многим важним догађајима на источном крају Србије — о боју на Иванковцу, о херојским борбама на Делиграду и Соко-Бањи, о бојевима на Малајници, на Каменици, на Третенику и др., нити о јунацима који се у тим бојевима прославише. Њега није одушевила ни она велика идеја Карађорђева о ослобођењу и уједињењу Српства, зачета 1807. а увелико остваривана 1809. год., и то баш онда, кад је Вишњић из Босне прешао преко Дрине у Србију и отпочео певати о догађајима из устанка. Оставио је без помена братски споразум и везу с Црном Гором, као и славне бојеве на Сјеници, Суводолу и Новоме Пазару!....

О томе су и други писали. Вишњићева је постојбина Босна, крај Дрине. Једностраност његове појезије објашњава се његовим присуством догађајима и познавањем личности и јунака који су у Дринским борбама суделовали. Он је певао само о ономе, што је њему најближе било и што је сам добро познавао. У западним и јужним крајевима у опште много је више негована народна епска појезија него у источним. Отуда догађаји и јунаци из источне Србије нису били срећни да имају достојног песника народног, да имају свога Вишњића. За јужне крајеве и њихове јунаке још и имамо народних песама, и ако не у оноликом броју и онако добрих као што су Вишњићеве. Али за источне крајеве изузетак чини само једна једина песма о првој борби на Делиграду и јуначкој одбрани Добричјевој, коју је лепо опевао старац Рашко из Болашина (Вук IV, 31).

Па ипак, прегледајући разне збирке народних песама, налазимо неколико таквих, у којима се о Вељку говори. Прећи ћемо овде сва та места.

1. У целој Вуковој збирци нема ни једне песме која би била посвећена Вељку. На жалост, у њој нема ни таквих песама у којима би се о Вељку мало више, ма и узгред, говорило. Само се на два места налази помен о њему. Први је у Вишњићевој песми „Лазар Мутан и Арапин“ (Вук IV, 39), где се Карађорђе премисља кога да пошаље место себе Арапину на мегдан:

„Да би посл'о Вељка харамбашу,

„Ко ће чуват' Бање и Косова

„Од Турака дугих Арнаута?...“

где је Вишњић очевидно погрешно узео Бањску на Косову место Соко-Бање алексиначке у којој је Вељко боравио. Други је помен у песми „Растанак Кара-Ђорђа са Србијом“, где се Карађорђе узда у своје војводе:

„Док је мене на Тимоку Вељка,

„И док ми је — — — — —“

и где вила одговара Карађорђу:

Погибе ти на Тимоку Вељко...“

То нам је све што имамо о Вељку у Вуковој збирци.

2. У „Споменици“, коју је приредило Професорско Друштво у славу стогодишњице првога устанка (Београд, 1904), штампане су две дотле необјављене народне песме из рукописа В. Врчевића, у којима имамо карактеристичне описе Вељка и његових јуначких особина. У првој, под бр. 8, „Узимање Београда“, у којој се описују српске војводе и јунаци пред Београдом, имамо овакав опис Вељков:

Опет када шта Мемед-агу:

„А који је оно Мемед-ага
Според коња пете на ошанке,
Преко крила држи цофердара,
А о бедри сабљу седмопедку,
За појасом двије кубурлије,
Међу њима јатагана ножа,
Виши јунак од коња бојнога,
Црне масти а дугих образа,
А брчићи мали на усници,
На прима двоје токе сјајне,
А на ноге конче ђумишлице;
Страшан јунак не да се гледати,
Грдие ђуди, а ока крвава?“

— „Оно ти је присојкиња гуја,
Да је жешће у три цара нема;
Влашче младо, задрте памети,
Те у пјанству емин учинило:
Ђе год види, ал' сретне Турчина,
Да убије или да погине,
Кадо моја, од Крајине Вељко!
Одвргло се влашче у ајдуке,
Те грдило од Турака гради:
Доста се је насјекао глава,
И вело је ојадно мајке,
Удовице буле оставио,
Па ево му данас данак суђен,
Ајдук-Вељку да изгуби главу
Пред Биоград а од турске Ђорде.“

У другој песми, бр. 9, „Узимање Ужица“, говори се о Вељку на више места: најпре у опису неколико јунака, сличну горњем, где се о Вељку вели:

„...Шети орб од Крајине Вељко,
Који стиже пољем ковањца,
А стријеља под облаке ждрада,
И сијече под оклоп јунака,
Удариће на пушку запету,
За пару ће заметнути кавгу,
За по паре изгубити главу;
Он је много одрине була...“

за тим, кад Чаранић Васо (!) моли Кара-Ђорђа да први удари на Ужице :

„Ево т' молим, па ти руку лубим,
Дај ми друга од Крајине Вељка
И његове триста кријалија (!)...
А ово ти тврду цијеру давам,
Срамоте ти донијети нећу“...

по том, кад Чаранић пада пред ужичким вратима и зове Вељка :

Кад то зачу Вељко од Крајине,
Брзо своју силу војску скупи,
Те с њом одмах на Делиград пође.
Да је коме стати на гледати,
Када Вељко на Делиград дође,
Кад потера Турке на буљуке,
Као курјак овце по пландишту!
Зачуди се мало и велико,
Шта учини Вељко од Крајине:
Учудио Турке до Стамбола!

Поменућу, најпосле, да у Споменици имамо и песму која носи и назив Вељков: „Хајдук Вељко и Сјеничани Турци“ (бр. 11); али је у њој, очевидно, име Карађорђево замењено именом Вељковим, који није ни суделовао у боју на Сјеници. Пошто у тој песми нема ничега што би било карактеристично за Вељка, нећемо о њој ни водити рачуна. У опште узев, поменуте песме имају доста лепих

К. МАНЕК

КУЋА ЗА СЕЛОМ

„Бе си, Вељко, јадан побратиме!
Освети ме, не пусти ми главе“...
У то Вељко с триста кријалија,
На капију јуринише страшно.

и најпосле :

Бег Ђорђије продрије на врата,
Најпрви је Вељко на мркову,
Коњ и Вељко допауо рана,
А за Вељком Ђоко на путаљу...

Сем тога, у Споменици имамо помена о Вељку и у песми бр. 13. „Бој на Новом Пазару и Делиграду“, и то у овим завршним стиховима :

После тога Пљакић Антоније
Посла писмо Вељку у Неготин
И у њему овако му пише:
„Чуј ме, Вељко, дивни војеводо,
Хајде с војском брзо на Делиград,
У њега је Сераслија дошб,
Тамо с њиме мејдан да дијелиш.“

места, у која убрајамо и ова о карактеристици Вељковој, али ове по супротности с историским истинама, као и по лепоти стихова, изостају иза Вишњићевих песама.

3. У Кнежевини М. Ђ. Милићевића штампане су две песме о Хајдук-Вељку. У једној се (стр. 1004) пева о боју на пољу Буковчу, о одбрани Неготина и о Вељковој смрти. То је позната песма коју певају Цигани свирачи. У Кнежевини је она и штампана онако како је певају Цигани, са свима њеним манама: лошим, често циганским језиком, и неједнаким стихом, који је у главном осмерац. Ради подсећања навешћу из ње само неколико првих стихова:

Хеј! Књигу пише Мула-паша,
Мула-паша азнатара,
Азнатара из Видина,
Па је шаље у Неготина,
Неготина Хајдук-Вељку:
„Хеј! Много здравље, Хајдук-Вељко!
Да си спремиш све логоре,
У логоре и топове,

Те ти иде сила војска,
 Три везира, до три наше:
 Једно везир Гушанич-Али,
 Друго везир Берковачи,
 Треће везир Мула-паша,
 Мула-паша из Видина.*
 А то Вељко абар нема... и т. д.

За другу се песму (стр. 1008) вели да је „певана у Неготину 1811. године“. У њој се описује бој Вељков с Турцима под Видином и помиње меџдан Милутинов с Пазванџиним сином. Она је у десетерцу, али лоша и по стиху и по склопу, а стихови имају и сликова. По свему се види да није народна. Штампана је онако како ју је „упамтио неки чича Јаков у Неготину“. И од ње ћемо навести само неколико првих стихова:

У хиљаду и осмо стотине
 Летописа једнасто године,
 Када Вељко у Крајину дође
 И са њоме заповедат' пође,
 Караџорђу он заповест слуша,
 Од Московске никад не уступа,
 С Русима се лепо соглањује,
 За Србију добро уређује. И. т. д.

4. Најпосле, имам да наведем још две народне песме које су познате, јер се често певају, па их има штампаних и у народним „Лирама“. Једна је штампана и у поменутој биографији Мих. М. Стевановића, а почиње стиховима:

Болаи ми лежи Кара-Мустафа,
 Бре ђиди, дели Кара-Мустафа!..

и т. д. која је интересна по томе, што јунак Турчин признаје Вељку боље јунаштво. Друга је од неколико лепих стихова, само с погрешним поменом имена Чаранића Васе, који је погинуо још при заузимању Београда (1806), те га Вељко није ни могао звати у помоћ у одбрани Неготина. Ево је целе:

Ајдук Вељко по ордији пеће,
 Па дозива Чаранића Васу:
 „Чу ли мене, Чаранићу Васо!
 „Силни су ме опколили Турци
 „Од Видина па до Неготина,
 „Неготина хоће да запале.
 „Пошли мени једну чету војске,
 „Да растерам око себе Турке,
 „Ако Бог да те растерам Турке,
 „Питаћу их на коме је царство!“

То је све што имамо штампаног у народној појезији о Вељку. Из уметничке појезије поменућу овде нарочито песму Симе Милутиновића „Безсмртник“ (Србијанка III, стр. 70), у којој је, у десетерцу, прослављена Вељкова јуначка одбрана његове Бање, као и Симине песме „Ртањак“ и „Брезмртац“ (у Тројебратству), у којима је опевао рођење и „последње и највеће јунаштво“ Вељково. Сем тога, уметничких песама о Вељку има у Ђуре Јакшића, Драгашевића и Драгомира Врзака.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Из посмртних рукописа Змајевих

Краљева имна за Србију*)

Здравље и живот дуг
 Дај, Боже, нашем Краљу!

Умудри му љубан свету,
 Да Србија стигне мету,

Буде среће широк стан,
 Са свих страна поштован.

Поживи нам, Боже, Краља,
 Дај му дуга, крепка здравља!

Јован Јовановић Змај

*) Ову је имну послао чича Јова једном свом пријатељу 4. нов. 1903. пропративши је овим речима: „При писању те имне имао сам у виду (бар по спољашњој форми) руску царску имну, која баш вратилом својом импонује. — Хтео сам да ова (као и русна) буде чисто владаачна, — а народу се може написати и друга. — Нисам је поделио на строфе, а метрум сам мало мењао, да музички композиста, који је ту главни фактор, има одређене руке, и да не западне лако у монотонију. Мени је ту главно било „Klarheit, Klarheit und Bündigkeit.“

ревалило подне и са Газиместана већ почео да пирка ветар и да колеба несносно запаран ваздух који тако јако звоји чело и путнику и меланхоличном косовском чобанину.

Из хана, у Бабини Мосту, покуља цела гомила коњаника у црном руху. Два жандарма, један до другог, са подигнутим пушкама, ступише на дрвени мост, пребачени преко Лаба. За њима Вучитрнски прота, побожно и бојажљиво држећи такође издигнуту деспот-ефендијску патерицу. Указа се и „фајетон“ и у њему веома угледна и достојанствена појава митрополита Милентија. Путује из Митровице у Приштину. До њега се шћућурио његов Ф'нд'к коме се у свима протононским и општинарским домовима указују толике почести, колике су некад указиване од стране двора на пенма Наполеона Трећег. То се види одмах: јер докле гојазни Ф'нд'к слатко дрема на задњем седишту до деспот-ефендије, дотле се на предњем страшно мучи Приштински прота, мало краћи а много шири од Митрополита.

За „фајетоном“ и око њега попови: из Рогозна, Митровице, Вучитрна и њихових нахија — Косова и Копаоника. И мука грдна: док се грађански попови муче од коњске јурњаве, дотле се сељачки прже у grubим сукненим расама и високим камилавкама, које они дома не носе ни о Укрегу. А сви, рекао би, сложним гласом изјављује проклетство и деспот-ефендији и оном тренутку кад је ко запољен, и врућини и човеку који је уопште измислио лаке кочије...

Поп-Мане се ухватио обема рукама за јабуку од седла, скупио обрве, сав се стегао, те би рекао да на једване јаде држи свој трбух. Коњ му јури све брзим касом, а он сиромах нити уме да се по такту повија, нити опет да трпи страшно друскање. Поп-Филка устурно назад камилавку, високо загрнуо расу и од муке и злобе савршено се не стиди што Његово Високопреосвештенство гледа на његове беле чаране... Поп-Симче, са другом кланастом брадом, и овде шапуће Бог би га знао шта, а поп-Трајче заборавно и на кас и на врућину, бацно вођице и обема рукама држи мантију, као да му у грудма бије несносна кошава. Види се да је за њега деспот-ефендија страшнији и од Богојављеноког мрза... Само Косовска кроника — поп-Јова Лицљанац — мирно седи на свом крупном белцу, малко се погрбно, поглед некуд далеко распростро, те му је меланхоличан као и ово пуето поље које се на све стране шири као стена. Нити га умара коњ ни врућина нити се пак боји митрополита. Његове старачке очи блуде по зраку, гледају на Грачаницу и Мазгит и рекао би да његов дух иде од гроба до гроба, од трупа до трупа...

За „фајетоном“ јури гомила сеоских попова. На добрим су коњима; кас им је шала, па су весели и отворени. Видиш како често пукне бакрачлија, која за тренут изводи несташна коња из плавнога касе у крупан каријер. Из ове се гомиле издвајаше поп-Милосав Дедиловац, човек мрка лица, на необично гиздавом нарицу. Беше без мантије и без камилавке, у црном народном оделу и под есом. Место чизама копаонички опанци и ременови неколико пута увијени око ногу. Повије намрштене, поглед озбиљан, али не оштар, већ дубок и притајен.

Путници пређоше на леву страну Лаба, поред кога се беше опружио царски друм. Кочијаш махну бичем и кола појурише још брже. Под Дедиловцем се коњ узјогуни и најези, и поче да се успири на задње ноге. Газда га

Д. Кува

Босанка

мази и тена му, али он поред свега тога силно маше главом и сеца жвале, бацајући мутне пене на све стране. Пркос обузе и Дедиловца, он обема рукама скупи вођице, усправи се и стеже бакрачлије. Коњ се још више најези и поче се пречити преко пута. Али га вешта попова рука савлада, те поче да скаче крупним цилитом поред митрополитова „фајетона“.

Попови га са задовољством посматраху. Окрену се и митрополит, па и његов Ф'нд'к, који од страха или задовољства издиже главу и залаја.

— Аферим, џанум!.. Ама ето кона имас! Хе... хе... бре поп-Милосав! — поче владика, који и после 40 година боравка на Косову не знађаше говорити чисто српски. Дедиловац још више прикупи вођице.

— Бас за мене!.. За тако сојсуз-попа¹⁾ и неје тако кон... Тако ми закона неје! Кад дођемо на Приштину, кона да водис у моја митрополија...

Нико се од попова томе не зачуди. Али се и зачуди и уплаши поп-Дедиловац. Приђе ближе и погледа владика.

— Зашто, свети владико? Коњ ми није за продају, ни за поклон.

— Засто, засто!.. Хм... Како засто, бре панум?? Дузан си ми један хиљада гроса за мирију, триста за венчанице!

— Нијесам још сабрао, свети владико — поче да се правда поп.

— А бре не лази! Како неси сабрао!.. Сви су попови сабрали и донели, а ти: — несам сабрао...

— Веруј — нијесам. Нурија сиротна —

— Сиротно, сиротно! — прекиде га митрополит. — Хе... Хе... за владика све је сиротно. Сест гроса не може да испрати на своје владика, а на Турци и попа може... Бре, слџтан-оглу²⁾!... Знам ја твоји мајсторије. Све си сабрао и сподоби Господи у твоје цеп. Мене ли оћес да преварис? А, гледај овамо?.. Имас ли образ? Сујло!..³⁾

Поп-Милосав обори очи, јер немаше куд. Сви попови добро знају, да је неколико пута купио мирију владичину и, разуме се задржавао себи. Чак је и суседе наговарао да то исто чине.

— Наша је земља без суда и реда. Сваки граби и ће стигне. Владика је Грк, на нас глоби и мучи кадгођ му рука доспе. А зашто и ми њему не бисмо оштринули, кад можемо? Светога ми Петра, будала је сваки ко ме не послуша! — узвикивао би том приликом, будући далеко и од власти и од владике, и молећи се Богу за здравље своје и Конаоничких гудура.

— Сто зборис?!.. Немас образ, ја... а?

— Почекај ме до јесени, свети владико, и онда ћу ти све донијети.

— До јесени? Хм... Јб-о-ок! Несам ацамија... Мене оћес да преварис? Бива ли?..

— Све до паре!

— Јок, јок, не збори висе...

— Дајем ти јемце. Тражи кога 'оћеш од попова.

— Јемце... Хм... Видис ово моје седа брада? Неје ово од рахатлук, но од рђави људи. А бре вук! Ко ме да верујем?... Тебе, а?

У последњој се групи ђаволски засмејаше, а прота се накашља и спреми да потврди владичине речи.

— Тебе, а? Ти и поп неси! Алине немас како поп, но како ајдук. Десет години несам ти очи видео. И писму ти писи, и на проту заповес давај, и заштију ти праћај, и кроз опетинаре саветуј, а ја!.. — Нема те да доћес ни да целиваш света десница на своје владика... Ни здраво — зиво, свети владико!.. А бива ли тако? Свако цовек

прицознаје своје господин, а ти? Арнаут, аралија, ајдук, сто си? Бива ли поп тако да послује?..

— Не бива, Ваше Високопреосвештенство! — проговори прота, наглашујући ове две последње речи и љутећи се у души што Дедиловац као и сви сељачки попови говоре владици „ти“.

— Јок, панум! Да га чекам? Хе, и ја имам мало памет... Одавно сам мислио како да те преварим, поп-Милосав. И паде ми на згоду... Сад нема ни молба ни чекање: кад дођемо на Приштину, — кон у моја митрополија! 'Оћес сое добро — иди у своја нурија; нећес једно нусула¹⁾ на мутесариџ — паса и тебе у апс а кона за мирију у моја митрополија. Добро сам те преварио и нећу да те пустим... Ха... ха... ха... сто велис, бре ајдук? — загрохота митрополит од задовољства што је умео да измисли овакву замку.

У Митровици или Вучитрну не би му смео ни поменути о овоме, јер би поп одмах умакао и — протрчи зече још једаред! С тешком га је муком и сад дозвоа, а још теже наговорио да га прати, ради чега је морао бити према њему веома љубазан и чак га позвати на ручак. Зато се задовољно насмеја, видећи да ће му за дуг коња узети или милом или силом.

Дедиловац пак снуждено иђаше за колима и тешке мисли мишљаше. Виде да је на тавак лед напшао и да се преварио. И би му тешко. „У Приштини је сила и суд. Узеће ми коња, па још, може бити, и затворити. Е што ти је Грк!.. Анатема га било!“

— Да неси посао — продужи владика — чинио би те аргос, узео би ти петрахил, да чувас говеда!.. Но пошао си и имас добро кон — поклањам ти кабајет²⁾ А други пут да даvas мирија и да чинис еј-вала својем деспот-ефендији! И да носис свестеничке алине... Гледај! Јос једно кабајет и — моје проклетство и на тебе и на твоја кућа! Сое низами ћу те у апсану! И браду — фик! Сое мене маскара³⁾ нема, панум!..

Кад ово изговори, нареди жандармима да иду поред Дедиловца, да не би стругнуо уз Косово.

Иђаху даље све поред Лаба, који, падајући с Конаоникових огранака, беше дубоко ископао своје корито, те се с обе стране дизаху оштре обале не ниже од два — три човечја пораста.

Поп-Милосав забринуто јахаше поред саме ивице, а за њим жандарми и попови који га жаљаху и у исто време нецкаху, напомињући му Куршумли Хан.⁴⁾ Он се после неколико тренутака трже и ошину коња, те поче махнито да скаче и опет да се пречи преко пута. Нагна га пред владичина кола и поче да изводи свакојаке фигуре као џамбас. Митрополит се у грохот насмеја и одобри, говорећи да може играти на свом коњу штогод хоће, јер га јаше последњи пут.

Дедиловац га крвнички погледа, па прикупи вођице. Још једаред погледа на попове и бесно прикупи бакра-

¹⁾ Писампо. ²⁾ Бавољи сип; ³⁾ Говори!

¹⁾ Писампо.

²⁾ Погрешка; ³⁾ шала; ⁴⁾ Главни вилаетски казначу у Скопау.

члије. Коњ се пропе на задње ноге. Увијутак и — бух с обале у Лаб!

Укочен погледаше на мутан пљусак. За мало па се појави и коњ и јахач, на велико чудо посматрача, који помислише да је заглибио у дну Ланском. И митрополит се јако обрадова, па нареди да га чекају.

Дедиловац пође ушлов низ Лаб и кроз двадесет минута нађе ониску обалу и изиде на другу — десну страну. Трком дотрча на место, баш према владици.

— Ево ти хиљада и триста гроша, о деспот-ефендија! — подвикну Дедиловац и руком учини мало неучтив покрет.

Владика се сети, пребледе као платно и погледа на попове и жандарме. Ови окренуше пушке.

— Оставите га. Нека скреп врат — рече владика и злобно га погледа. И би му страшно тешко што обале Ланске сметају његовој власти.

— Збогом, свети владико! Виђећеш ме као што си појахао мога коња... Похвали се у Приштину! — довикну поп-Милосав, па ободу на север. Кад мало одмаче, окрену револвер у висину, те шест метака још боље охрабрише беснога коња.

Владика махну руком да се полази.

— Аргое!.. Проклетство и на тебе и на твоја кућа!.. Анатема!.. Аргое!

Москва, 1905

Григорије Божовић

Ж е љ а

Боже, кад једном mine живот ови
И ти у слави будеш онај исти
Бог правде вјечне, свега извор чисти,
И твојом вољом буде свијет нови:

О, тада, мене у лептира створи
А жене дивне нек су руже миле,
И моме срцу врелом твоје силе
Подари огња и рај му отвори:

Са једног цвијета да другоме хрлим,
Да нијем сласти и да силно грлим
Створове наше што их сјај облива,

Па љубећ тако душом, срцем страсним
Нека изгорим на ружама красним
И нек ми пухор у њима почива...

Алекса Шантић

О значају науке о свету

популарно космографско предавање

Професор М. Ј. Андоновић

(наставак)

Планета Меркур

У истим приликама као и Венус, налази се и планета *Меркур*, који је до сунца најближа планета, и који би се могао такође разликовати на зорњачу и на вечерњачу, када само не би био веома близу сунца, те се због јаке сунчеве светлости много теже налази на звезданом небу.

Меркур се виђа само, када је небо веома чисто, а по заласку сунчеву, и то само када његова немирна, треперива и блистава светлост надвлада вечерње руменило на западном небу.

Име Меркурово долазиће на сваки начин отуда, што је он веома близу сунцу, и што је и бог трговине и саобраћаја Меркур, по митологији, са Аполоном веома често у вези.

Меркур се бележи знаком налик на палицу, око које су змије обвијене (♿).

И на Меркуру се виде мене исто онако као и на нашем месецу и Венусу.

Обе ове планете, Венус и Меркур, ближе су сунцу од наше земље и окрећу се око сунца по путањама, које наша земља опкољава, и с тога се обе ове планете и зову *доње планете*.

Планета Марс

Удаљавајући се од Сунца преко Меркура и Венуса, па и преко наше земље, наилазимо на планету Марс, која нам се показује у мутно црвенкастој светлости и бележи знаком стрелице са штитом ♂, што је био знак бога рата. У хемији се бележи истим знаком гвожђе, најпотребнији материјал бога рата.

Ову су планету познавали и стари Грци и Јевреји и називали је због њезине интензивно црвене боје Ватреном Звездом. У Санскриту назива се Марс и *Ангарака* или *Пламени Угљен*, па и *Лохитанга* или *Црвено Небеско Тело*.

Марс је прва планета која је послужила за одређење прве сунчеве паралаксе, којом смо дошли и до сазнања праве величине овога свога света.

Марсово је кретање осим тога послужило и славном Кеплеру, да пронађе планетске елиптичке путање, којима је Астрономија добила много јачи полет, по што је до Кеплера био.

Марс је прва планета од тако званих *горњих планета*, која је по својим физичким особинама најбоље позната, а која се и по своје физичком саставу највише слаже са нашом земљом.

На Марсу се виђају светлије и угаситије површине, сличне нашим континентима и морима, — а на половима Марсовим као да ће бити и *снежних и ледених маса*, дакле као и на нашој земљи.

Светлије се површине *око полова мењају* по својој величини, — оне су зими много веће, а лети много мање, и отуда се закључује: *да ће то бити заиста снежне и ледене масе* на половима Марсовим. Осим тога, досадања спектроскопска а и друга испитивања с којима су везана имена: Beer-а, Mädler-а, Lowell-а, Pickering-а, Schiaparelli-а, Barnard-а и других, показала су, да на Марсу има, осим чврстих и течних тела, и воде, која ће по своје хемијском саставу бити оваква као што је и наша вода, — и да на Марсу *има и атмосфере*, која се не може много разликовати од атмосфере наше земље. W. Pickering своди своја опажања 1892. год. у Атекири на ово:

„да на Марсу несумњиво има облака и се они разликују од облака на нашој земљи и густином и јасноћом својом.“ —

Нарочито је Pickering у поменутој години опазио, да је јужна поларна калота Марсова била веома јако омотана или боље јако наоблачена, те с тога закључује он даље, да је:

„због снега, који се стацио, била Марсова атмосфера прешуна облака“, — што је и Barnard на звездарици у Lick-у потврдио. (в. Dr. M. W. Meyer. Das Weltgebäude стр. 141, 142 издање од 1898 године).

Dr. Meyer у своје делу Das Weltgebäude вели:

„Па кад већ морамо усвојити мишљење, да поред белих талоба има на Марсу и његову површину и магле, то извесно имамо и разлога питати се: да ли на Марсу има резервоара, у којима се вода

скупила, а из које се магла оиет подиже, како би се испунило кружење и оптицање одоздо на више, па затим и пониже; — а осим тога и то: да ли на Марсу има облика, као што су овде сува земља, којој па и мора. Жуто црвене и илавицасте иеге, које се у разноликим облицима на површину Марсову обилато јављују и примећују, изгледа да дају потврди одговор на ова питања“. —

До 1. августа 1877. године држало се да планета Марс нема месеца, али те године пађе астроном и професор Хал не један, већ два месеца који се око Марса окрећу исто онако као што се и наш месец око наше земље окреће.

Ближем месецу Марсовом даде Хал име: *Phobos*, (Страх) а удаљенијем *Deimos* (Ужас). Из опажања ових сателита у годинама 1877., 1879. и 1892. у Вашингтону, и из својих опажања у Пулкову 1894. године Н. Struwe је извео спљоштеност Марсову, која износи $\frac{1}{190}$ ти део његова екваторског полупречника.

На Марсу ће, када на њему има и воде па и атмосфере, бити зар и живих организама, јер Schiaparelli каже сасвим разложно у спису: „Himmel und Erde“ од год. 1888: *„Осврћући се на већ поменуто, видимо, да имамо посла са једним небеским телом, које је од земље много мање, али на коме има мноштина карактеристичних и сродних појава као и на нашој земљи, и да не подлежи сумњи, да и тамо, као и овде на нашој земљи, природне силе делају највећом енергијом и брзином, те мењају, стварају и преображавају површје Марсово.“*

И ово небеско тело живи дакле и дела слично нашој земљи, јер, очевидно, исти узроци и утицаји, и ако нешто мало модификовани, делају и на Марсу; — исте силе прерађују исту материју, — па онда зашто да нема на Марсу и организама као што их има и овде на нашој земљи?“ — а ми додајемо: па ма они били и нешто несавршенији од наших организама!? — (Disterweg стр. 210 издање од 1890. године). —

Мале планете, планетоиди или астероиди.

Даље иза Марса и његове путање, долази велики број малих небеских тела, која називамо: *малим планетама, планетоидима* па често и *астероидима*. Астероида има до данас око 500 и зову се именима: Церес, Палас, Јуно, Веста, Астреа, Хебе, Прис, Флора, Метис, Хигија, Партенопе, Викторија и т. д. У новије доба, пошто их је веома много, место горњих имена обележавају се астероиди Гудовим знацима, а то су арапски бројеви кругом ограни, ① ② ③.... ⑤⑥.

Астероиди дубином гледани не показују се као светли кугури, већ као веома мале загубљиве светле тачке, на основу чега се закључује, *да су њихове масе веома мале и незнатне.*

Планета Јупитер

Иза овога роја малих планета долази највећа међу свима планетама, планета Јупитер, која се веома лако на звезданом небу распознаје својом бледожутом светлошћу, и коју Египћани зову *Озирис*, а Индијанци именовали *Brihaspati* или *Богом Растуња*. И обичним дурбинима виђа се Јупитер као веома сјајан котур, са ширим и ужим, тамнијим и светлијим браздама, које личе много на облаке, и које се у близини око Јупитерова екватора највише онајају.

Ове бразде не дозиру свакад до краја планетина котура и онаја се да оне мењају свој изглед, кад их дурбином гледамо.

При јачем увећању види се, да с главним браздама упоредо тече и више других слабије тамних бразда, па

Све до проналазка дурбина нападао је овај Коперников систем света, — али кад је дурбин пронађен, на помоћу њега пронађена и 4 Јупитерова месеца који се око Јупитера као главне планете окрећу, онда нам је и сам Јупитеров свет представљао у маломе као неки тип или боље модел природни. — Који је год дотле и сумњао у истинитост Коперникова система, он је могао и на самоме Јупитеру видети одлике Коперникове механике неба. Јупитер је дакле са својим месецима много допринео, те је Коперников систем, дакле хелиоцентарски систем света, од некадање хипотезе или претпоставке, постао непобитном истином у васиони. До 9. септембра 1892. год. по новом, држало се да Јупитер има само 4 месеца, а овога дана пронађен је и пети месец, који се по удаљењу редом бележе римским бројевима: I, II, III, IV и V. Галилео

Ст. Тодоровић

Борбе Кастриотик Скендербег

да се чешиће и угаситије а црвено бојене пеге по широким браздама крећу, што ће на сваки начин долазити од обртања Јупитерова око своје осе. Јупитер се бележи знаком налик на арапско четири 4., што је почетно писме у речи Зеве, који је по Митологији био бог богова, јер је Јупитер по величини својој после сунца и највеће небеско тело у нашем сунчаном систему, и у повољном положају достиже толику сјајност, да производи и сенку од предмета које осветљава (стр. 169. Dr. Handbuch d. all. Him. Beschrg.) што је и *Галилео Галилеи* знао и опазио. Све ове досад поменуте планете, дакле: Меркур, Венус, наша земља, Марс, мале планете или планетоиди, па онда и Јупитер, са свима осталима које ћемо још поменути, окрећу се по Копернику око сунца као централнога тела, па е тога је овакво схватање у васиони и названо: хелиоцентарски систем или, по самом проналазачу Копернику, *Коперников систем*.

Галилеи био је први који је прва четири Јупитерова месеца видео и пронашао, а пети месец пронашао је горе поменутог дана Barnard.

Онајања спектроскопска показала су, да и Јупитер има атмосферу, што излази из појаве напред поменутих бразда и пеге. Rutherford и Secchi први су који су онајали и спектар Јупитеров, о коме је тек Huggins тачније податке дао. Најтачнија спектроскопска мерења извршио је *H. C. Vogel* (Sitzungsberichte d. preussisch. Academie 1895. 2. види Klein Handb. d. allg. Him. Beschrg. стр. 182) и по њему се махом линије Јупитерова спектра подударају с нормалним линијама сунчаног спектра, као и да се у мање преломним деловима, а нарочито да се у црвеном делу спектра показује једна тамна пошира линија или боље трак, т. зв. „*телурма трак*“ — која утврђује *јакую аисорпцију сунчане светлости* у атмосфери Јупитеровој.

Црвенкаста боја, нарочито оних тамнијих партија по Јупитерову површју, објашњује се по Vogel-у из подједнаке апсорпције, коју Јупитерова атмосфера изазива на преломним зрацима у опште (Klein стр. 182.).

Disterweg вели о Јупитеру ово (стр. 218): „Спектар Јупитеров, који је толико пута досад најтачније испитиван, показује велики број терестричких линија, на основу којих се може закључити, да на Јупитеру има великих количина водене паре. — Осим тога, вероватно је, пошто је језгро Јупитерово још врло зажарено и усијано, да на њему бивају и честа вулканска избацивања и изливци. Ова избацивања чине, да велике масе и количине зажарених пара полету те најпосле и облачни омотач пробијају,

на пошто ова пара има мању ротациону брзину, то се у правцу ротације и образује тамна бразда која готово целу планету омотава.

Избачена пара може у извесним приликама и саму своју светлост зрачити, и према томе се објашњује црвенкаста боја поменутих бразда, о којој је напред поменуто.

Свеколике појаве на Јупитеру праве га сличним сунцу, коме је он и по величини најближи.

Нарочито пак непробојност атмосфере, променљивост његових делова на површју, зрачење, па ма то било и мањих количина светлости и топлоте, све то чини и доприноси, да Јупитер представља једно сунце које стари и које се гаши.“ —

(НАСТАВИЊА СЕ)

Ж а ж е т и

Ја ћу доћи, драга, пун чежње и моћи,
У побожно доба мирисних резеда...
И чекаћеш мене, ко негда у ноћи,
У скривеном куту, божанствено бледа.

Кад ућуте поља и баште онеме,
Приступићу нујно лица сјајна, ведре,
И док синаш на ма росне хризантеме,
Паљубићу тихо твоја света недра.

И пурпурне руже задрхтаће тада,
Месечина златна на нас ће да пада,
И мој ће се поглед у твој да улете.

И док шуме баште и пољане сетне,
Пружићеш ми страшно уснице кокетне:
Да им вечно певам мирисне сонете.

Душан Малушев

К а з н а

E. Neega

(НАСТАВАК)

ошто је оздравила, зажелела је да се уда. Нов живот, живот материјалнијег задовољства.

Срце своје није дала младожењи, али се њена уобразиља радо бавила у његову дому. Он је био илућан и врло добар човек: њене жеље за пријатним брачним животом још су се могле и испунити. Направила је била богат и красив програм за будући живот, по коме и физичка страна његова не би рђаво продазила.

Андреја је изгледао као поручен за остварење њених планова.

Имао је све погодбе доброћудног, попустљивог и пасивног супруга. Жудео је скромном уживању, а Лаура већ беше уверена, да ће бити одлична супруга.

У грозничавој журби за новим уживањем, није се ни освртала на припреме за нов живот. Није се бринула о својој спреми: једва ако је и помишљала на триумфовање над својим пријатељицама. „Доцијје“, говорила је: „доцијје!“

Живела је само у својој уобразиљи. Већ је гледала у себи госпоњу Тарамелијеву, заваљену у удобној, старој палочњачи у апотеци, с ногама на кљуници, одевену

пуштаву свилу; лети с великом лепезом — зими крај пећи цуне зажареног угљевља.

А шта град говори о њезиној свадби — било јој је све једно. Она је била задовољна што стиже у један положај, у несумњиво благостање.

Али истину рећи: на дан њене свадбе спонаде је неко тешко размишљање.

Можда се питала: „Да ли је ово љубав? Зар сам је такву сивала? Зар друкчије нема?“

Па ипак одговор паде у корист новог стања.

* * *

И заврши се кратко свадбено путовање. Лаура се усели у апотекарски стан. Чегат ту није било за гледање и дивљење!

апотекар називао „вртом.“ У њему је било доста и светлости и цвећа.

По зидовима видели су се многи сликарски покушаји из Андрејина детињства: магареће главе, гурави војници, карикатуре, дуги носови. Нико их до сад не дираше. За Андреју беше права радост, да их посматра шетајући се по ручку горе-доле по „врту“, држећи руке иза леђа и пушећи добру лушу.

На једној страни дворшта пењала се ка првоме спрату дивља лоза. Лишће и врежа сакривале су лепу, пространу веранду. На њу се цело стеницама, које би биле лепе да их зуб времена не беше претворило готово у рујину; изломљена ограда и мермерни степени беху већ склони паду. Зато се њима нико више није ни служио: у предњем делу куће вршиле су и иначе услугу друге

Св. Перуци

Медаља Прве Југосл. Уметничке Изложбе

Као у сну посматрала је она бело посуђе од фајанса. Рицинуе не шлуле беху јој одвратне, али за то многу пријатније шлуле од јечменог слада. Пажљиво је гледала како Андреја ставља прашкове у завоје, а ивице од хартије рецкаво исеца и у наборе савија.

Готово са страхом посматрала је малу вагу, за мерење отрова, која је била под стакленим звоном. Чим би јој муж то звоно подигао, одмах би задржала дах: чинило јој се као да је Андреја свештеник који прилази тајанственим мистеријама.

За њу је био тренутак пуно сласти кад би помоћник из лабораторије ступио у собу и оставио за собом отворена врата. Тада би се Лаура наслоњила на меке јастуке своје наслоњаче: с изразом предомишљања и немарности, помешаном са свесношћу да сме заповедати, промрмљала би: „Батиста! Затварајте врата!“

Нови јој се стан допадао.

Кућа је, истина, била зидана мало неукусно, али је ипак била удобна. Није било досадног суседства. Сунце је могло слободно улазити, нарочито у дворште које је

стенице. Веранда се употребљавала само кад је требало сушити рубље.

За живота Андрејине мајке, у Булози је било на главу рубље Тарамелијеве куће.

Штедљивим и наметним галдовањем двеју генерација накупило се беше у кући толико рубља и одећа, да би се њима могло снабдети више породица.

Лаура, сада господарица и тога блага, отворила је с грозничавим нестриљењем орахове ормане. Уздрхтала је од радости кад је из њих обаеу мирис који истичаше из наслагана рубља и малих јастучића испуњених сухим ружама.

Најпре је хтела да све разгледа на брзу руку. Узела је прво постељско рубље и разбацала га по столу. Затим је извукла столске убрусе и застираче, па покриваче, па јастучне навлаке. Гомила је бивала све већа и већа. Комад на врху беше се већ заљуљао пагнући се да падне. Лаура га једва задржа.

Један тешки покривач, двоструко прошивен, са набраним иставцима и ситним ресама, није могла више ни одржати: исклизну јој се из уморних руку.

Затим је села да се мало одмори. Руке је опустила а груди се надимаху. Само јој се очи не заморише.

Са унутарњим задовољством посматрала је дивне застираче од свиленог дамаста. Пипала је ресице, што су дошпале до пода, као да се хтела уверити да ли је све од свиле. Нарочито је загледала једну ресицу исплетену златом а проткану зеленим бакром.

Кад би готова са општим прегледом, Лаура се поче заносити детаљима.

Дванајест кончаних махрама од најфинијег ткива, и толико исто кончаних застирача стајали су на страни, увезани црвеним траком.

Лаура, као познавалац лепога, дивила се красоти и скупоцености свакога појединог комада. Пошто их је оставила на страну, узе прегледати дванајест других махрама исто тако финих и украшених, али већ употребљиваних. За њима дођоше двадесет и четири обичне кончане махрине и на послетку махрине за послугу.

И цение махрине биле су све кончане, велике; једне украшене чипкама и ручним везом, а друге сасвим просте.

Столеки застирачи били су извезени дивним шарима: китама ђурђевка и маргарите, венцима пољскога цвећа, звездама, фантастичним пагодама с језерима, чудним дрвећем и још чуднијим животињама. Старији убриси били су, кад се рашире, велики као четири модерна. Њих су стрљиво шиле и на уско порубљивале Пенелопе Тарамелијеве породице.

Једном се кончаном постељном застирачу Лаура могаде гласно насмејати, тако је изгледао смешан. Био је испаран многобројним трубадурима, све у сивој боји, с цитром у руци, крај ногу дама мрке боје.

На истом застирачу била је и једна закрпа и то баш наред лица једног трубадура; изгледало је као да има грчеве.

Белих простирача било је тма бојја: с мустрама пиричаног зрнеља, рибеље кичме, шкољака, тракова; а било их је и у облику шаховске табле и цвећа; углови су им били заобљени и украшени китицама.

Осим тога Лаура нађе још и два величанствена, прошивена простирача, завијена и ушивена у једну велику махрину, јамачно због пранине. Она их одви, рашири и загледа сасвим изблиза, као да их је хтела од красоте прогутати, а затим их стаде посматрати издалека, с полуотвореним очима, да би добила општи утисак целине.

Лаура је била као онемела од усхићења. Сетивши се да је све то њено, стаде љубити оба простирача.

По неке материјалистичке природе сматрају домаћи прибор за већу драг по новац.

Новац представља нешто непознато, неко будуће уживање; он је идеалан.

Домаћи прибор међутим задовољава одмах чула. Он се види, опипљив је, у њему се осећа пријатно. Свакад нам је на услузи, радује нас. Он је ту, сасвим у нашој власти.

Лауринија је уобразиља била у трку, надражена леним фландријским застирачима, дивним мајолика-тањирима,

којих су зеленкаста дна била украшена сликама из љубавних сцена Анцелике и Медора. То беху занета уметнички тањирци, који су због своје лепоте и били покривени стакленим поклопцем да би их сваки радозналац могао гледати.

Лаура изазва у мислима већ и целу породицу Тарамелијеву: видела је читав низ достојанствених матрона у седим косама, како с осмехом на лицу, погнуте над тањирима, седе поред својих мужева са курјунцима и у кратким панталонама. Све часни, добри људи мека срца, и са читавим чопором несташне, необуздане и брбљиве деце, међу којима беше и Андреја, за кога је Лаура већ помињала да је баш он одбио дршку на најлепшем бокалу.

На овалним чинијама, Анцелика се беше, под једним жбуном, и сувише користила правом класичног разголићавања, али ни Медоро, урезујући јој име у кору од дрвета, не беше мање класичније обучен.

И Лауринија уобразиља јурила је даље.

Како јој се красном учини кујна! Сјајни бакар блисташе; у фијокама огромно високих ормана звецкали су стари Тарамелијеви ножеви и виљушке, правећи ону веселу звуку што живот одаје.

Свакако се жагор са негдашњих гозба повукао у буцаке, кад је Лаура могла да чује из камина одјек веселог смеха! Одакле би иначе долазило пријатни звекет чаша пуних белог вина, весели женски гласови и децје певање?

Мир, невина љубав, часно стечено богатство, као света заоставитина, наслеђивани и умножавани генерацијама посташе једно са иметком и атмосфером ове куће. Овде се удисао пуних грудима свежи животни дах.

* * *

О леним мајским вечерима, седели су, после пријатне вечере, муж и жена, као две кариатиде, на прагу апотеке. Ђеретали су са задовољним осмехом на уснама.

Из лабораторијума допирао је до њих монотони туцањ авана и потмуло, дубоко, баритонско помоћничково певање из кога су се једва могле разабрати речи онда омиљене мелодије:

„И птичица из шумице...“

Андреја би обично при томе и задремао.

Лаура би пак погледом пратила оно мало пролазника; кад и кад би се пред њом зауставио по који познаник и поћаскао за часак с њоме. У том би и Андреја отворио очи, ушао у радњу и донео столицу. Тако би се поступно створило читаво друштво, у коме се живо разговарало. Сам Андреја мало би суделовао у разговору. Он би најрадије и даље дремао, само кад не би то било против свих правила уљудности.

Лаура, напротив, ђеретала би све живље.

Физичке борбе које су јој испуњавале све њено девојанство, у коме јој је душа била као нешени комад земље, биле су узрок што је страшно експлоатисала све користи које јој пружаше брак. Сада се у њезину бићу,

као у доцном пролећу, све необичном брзином и расцветавало и сазревало.

Лаура је уживала у пуном смислу те речи.

Духовита ђаскања с мушким, двомислени разговор, које је као удата жена већ могла да слуша, при чему би само кад и кад морала да се учини љутитом — сви ти егзотични плодови голицали су њено интересовање. Тражила је да се наплати за све из ранијих година, а чинило јој се и сасвим правично да ту накнаду зеленашки наплати.

Оба лекара, који су посећивали апотеку, галантно јој се удвараху. Она се на то само смешкала, али је и Андреји о томе помњала.

Сад је познала свет. Вила је заиста глуна, што је своју младост жртвовала иделним саваријама и романтичном заносењу. Људи се девојци никад не показују онакви какви су. Кад би девојке знале...

Лаура се ухвати рукама за главу. Несвестица је обузе при самој помисли, да је могла остати увек неудата! А затим се усправи покретом пуном радости, покретом неизразног поноса и победоносног уверења.

„Без комплимената, госпођо,“ рече јој једно вече старији лекар, затурирав једну руку између дугмета на кошуљи, и спутив главу: „без комплимената — ви сваким даном све више личите на Јунону Лудовизи.“

На ипак је то био комплимент, и ако груб, који Лаура сасвим није ни разумела, али на страну Јунону Лудовизи, Лаура беше збиља достојна да се воли. Поболевања је напустише, пре но што се и седам пут причестила. Лаура се беше сасвим испунила. На кожи јој нестане оних малих наборака, те јој се кожа свугде ујединачи и доби прозрачну, чисту боју. У покретима имађаше печег необично меког: око, које је било од увек лепо, доби пламени сјај.

Раније нико у Кулози није могао видети Лаурине зубе; сад, чим би се насмејала, провиривала су два сјајна, приљубљена реда, спремна за битку.

У понеким тренуцима, кад би је подузела каква неизмерна радост, лице би јој се запламтело, срце јаче закуцало а чело добило неки заносни плам, тако жив и примамљив да се млади лекар и нехотице заблене у њу, немо и збуњено.

Андреја, по обичају, није чинио никакве примедбе. Доброћудно, с полусмехом примао је подругљива задиркивања својих пријатеља и не одговарајући на њих. Гледао је и даље своје лекове, пушио лушу и трљао руке, погледајући са стране своју жену. Он се осећаше у онште врло срећним.

* * *

Лаура сама била је такође свесна овог срећног обрта. Како јој сад често говораху: „Ви се подмлађујете, сињора Лаура!“ Та и већ посукнуло дугуљасто зидско огледало, стари породични комад Тарамелијеве куће, шапуташе јој исто: „Знаш ли, Лаура, да се подмлађујеш?“

Свако вече, пре но што би легла, прво ненамерно, а доцније с предумишљеном сујетом, застајала би у соби на оном месту, где би на сјајној површини видела своју слику у облицима и бојама, који јој раније беху сасвим непознати. Гледала би је не трепћући, осмехнула би се и климнула жудно главом, као да одговара неком тајанственом поздраву. Час би скрштавала руке, а час би их подизала у вис, опунштајући их нагло после тога; из груди би изгонила ваздух све док не би изгубила дах, па би се после дивила кад јој се силно надимљу груди и кукови. Рамена су јој била још мало мршава, али с помоћу халлина и чипака...

Почела се тужити, како јој месне прилике закраћују лукеуз великих игранака и позоришта. Нашто за бога бити лепа, кад се мора чамити у паланачкој апотеци?

Вечером јој се коса преливаше у светлости свећа као свила и кадива.

Тада би Лаура палила још две свеће, да би се боље видела; за тим би метнула огледало иза себе.

Како је лепо издвајало црвено од белог јој врата!

Као у заносу тражила би своју стару, готово заборањену огранцу од корала.

Сад јој је доиста доликовала.

Осећала се лепшом, дражеснијом и примамљивијом но пре петнајест година.

Фенике се подмладио.

Приђе к постељи мужевљевој. Андреја ркаше. Јадник!

Лаура не беше више господар себе саме. У њезиној души расла је читава плина путевих жеља и уобразиља за уживањима; мозак јој притискиваше чврети обруч; чинило јој се, као да је и сувине удисала мошуса. На пленима је осећала крила — а у табанима голицљиву драж. Осећала се лако и тешко; тако као што се осећају они који узимају опијума.

* * *

Често је пута, осетив неизбежну потребу да се погледа у огледалу, остављала сав посао и хитала у своју собу.

Измисљавала је нове начине чешљања а у својој надраженој уобразиљи и нове планове, са свима појединостима, како би најбоље замудела људе. Њих књићти, као што је и она била књићена, а женама светити се: показати им, да је она, некада презрена, готово жива сахрањена, она, стара уседелица, која је бојжом милошћу нашла човека — ипак испред свију!

Одевала се ванредно укусно; рукаве је носила кратке: није више имала разлога да крије руке.

Мрку одећу није више ни употребљавала: метнула је у орман, па је више није ни вадила. Нек је ђаво носи! Шта јој је било само те се облачила као каква старатајка! Заиста је била глунача.

После дугог премисљања поручила је себи, у првом салону Миланском, лепу везену материју, провидно-црвене боје, са муселинским набирцима.

Кулозански становници већ не знађаху шта да кажу. И најзавидљивије жене морале су признати, да је Лаура све надманила својом елеганцијом.

„Последњи блесак петролејске лампе која се гаси“, рече сентенцијозно адвокат Парибеки. Пре двадесет година ово је упоређење могло да буде духовито: у Кулози је изазвало сензацију.

У апотеци се могло наћи по иб туцета беспосленика. Долазили су на бермет, проводили дуго време, шарали су кругове штаповима, показивали се љубазни и хвалили све што је Лаура радила и говорила.

Ту би тада обично било галантних прецирака, игре речима, пецкање метафорама, двомислица, — потајног осмејкивања иза ланезе, потајног стескивања руку, лутања ногу шушкања, задиркивања, гуркања.

Андреја је међутим и даље несао хартију, ваљао пилуле и увијао бонбоне — карамеле — полако, смишљено, дремцајући.

Али тај његов мир љутио је Лауру.

Хтела је свога мужа угладити, подмладити, учинати лепшим, предузимљивијим, брљивијим, одважнијим, увући га у витлац глуности и задовољства: изазвати сцене љубоморства, за којима би дошли изливни необуздане љубави.

Али Андреја је њу волео већ петнајест година, а није био никаква романтична природа.

Његово срце куцало је умерено и мирно: његово осећање, као и кинеска цивилизација, није прелазило непокретни гранични зид.

Лаури поче постајати досадан.

Пошто јој није пошло за руком да га предругојачи, она га остави. У плановима и сликама будућности, које је стварала њена неуморна и жива уобразиља, он у опште није ни био.

Кућа, благостање, слобода, удобан живот, све то, истина, беху поклони које је добила од Андреје, али, с друге стране, поред његове личности, његове дремљиве личности без темперамента, Лаури беше као да осећа на ногама тешке окове заробљеника на галерама. И тај је оков она морала вући — можда кроз цео свој век!

Пошто је постала лепом женом, гледаше Лаура у Андреји најсрећнијег међу смртнима; можда је очекивала и захвалност.

Кад би своје мужу учинила по какву милошту, чинила је то као да му даје милостињу.

* * *

Једне недеље, пре подне, седела је госпођа Тарамели пред апотеком. Имала је нову, отворено-златну вумену одећу à la Bajadere.

У Кулози такву још не беху видели: госпођа Тарамели рачунала је на велики утисак.

Њена равно зачешљана коса на челу одејајиваше блиставим сјајем. Из ње истицаше лаки мирис љубичице, а она нежно превлачаше руком горе доле по глави.

Затим баци поглед низ улицу. Зар никога нема да јој се диви одећи? Андреја мораде иза свога стола дванут викнути, докле га најзад није чула: „Лаура, Лаура!“

Па полетку се и она обрну.

„Зовеш ме?“

„Да. Добио сам једно писмо.“

„Од кога?“ упита Лаура, а при том додирну обрве малим претом. Баш је ту заголица.

„Од моје сестре.“

„Ах!“

„Ти знаш, она се љутила што сам се женио...“

„Да.“

„Па ипак није рђава срца...“

„О, то не тврдим ни ја.“

„Удовица је са седморо деце.“

„Седморо? Број смртних грехова“, узвикну Лаура смејући се. Затим настави: „Ја сам јој писала.“

„Да, Лаура, знам то. Била си добра и љубазна. Хвала ти. Само моја сестра нема од тога ништа. Она се надала да ћу се ја старати о њеној деци.“

„То ти нико не забравује!“

„Али... али...“

„Но на ко то не да? Ја писам себична.“

„Лаура... а наша...?“

„Наша...?“

Госпођа Тарамели погледа право у очи своје мужу. Он обори главу. Она се насмеја и плесну рукама.

„Наша, велиш? Андреја — зар их и ми можемо имати?“

„Хм... на зашто не?“

„Иди, молим те.... већ је десет месеца како смо венчани...“

Она се насмеја још једном на глас, забаци главу и лагано испружи испод сукње своје лене, мале ножице.

Андреја је изгледао увређен. Одброји дванајест пилула, метну их у једну кутијицу и посу по њима прашак од слатког дрвета. Затим узе један крај копча, други ухвати зубима, и, обвезујући концем кутијицу, промрља кроз затворене зубе: „Божја воља! Никад не треба очајавати.“

„Буди миран, ја не очајавам.“

Андреја поново ућута. Изгледа да га је одговор још више увредио.

У томе тренутку наиђоше оба лекара.

Изјавише да је Лаурин одећа дивна, да јој жуто доликује ваљадно и да бајадерско златило заслужује читав сонет.

Лаура хтеде и да га чује. Старији лекар импровизова један сонет у маниру Петраркину; али не изазва никакво допадање. А за то млађи изјави, да му је мирис кајенца одузео *vis poetica*.

Шалило се и смејало. Дође већ и подне, тако неосетно.

Супрузи остадоше сами.

Лаура је тражила ма какву тему за разговор, само да јој Андреја не би био и сувише досадан.

Одједном узвикну: „Андреја!“

„Шта, голубице моја?“

У тренуцима затегнутости називао је својом голубицом.

„Како би било, да позовемо у госте које дете твоје сестре? Колико имају година?“

„Све су године заступљене.“

„Добро. Тек што је наступио школски одмор. У јесен је борављење у Кулози тако пријатно.“

„Ако ти је право...“

„Пиши само...“

„Које дете да дође?“

„То ми је свеједно; ја их не познајем. Па ипак: најбоље.“

„Булета је плава... анђео...“

„Дакле плави анђео.“

„Али је ђудљива.“

„Он ја не. Не трним ђудљиве.“

„Чезаре је ђаволац.“

„Дакле ђаволац.“

„Само је неспретан: све разбија.“

„То је опасно.“

„Мушкарци су такви.“

Тренутац неодлучности.

Андреја се већ беше уплашио да му се жена не покаје. Црташе чачкалицом крстове по чаршаву.

„Остави то, Андреја! Упронастићеш чаршав. Сад се не види, али кад се опере, остану некидани конци.“

Андреја послуша.

„Најбоље је да ми то оставимо твојој сестри. Нека нам пошаље које хоће. Да, да — оставићемо њој.“

Пошто је питање тако решено, Лаура устаде. Осећала је величину свога племенитог духа и дивљаше се сама себи.

У вече, кад се опет сакупи у апотеци рој њених обожавалаца, причала је свима шта је било. При томе се старала да добије што више матерински изглед.

Андреја одмах написа писмо својој сестри.

* * *

Прође неколико дана.

Лаура више није ни мислила на уговорену посету. Није јој много ни било до ње.

Једнога од првих септембарских дана, после заласка сунчева, указа се на прагу апотеке једна младићска појава.

Андреја подиже очи и стаде као зачаван: тренутно није знао ко је то пред њим.

Дошљак се приближи смејући се.

„Гром и пакао! За мало па те не бих ни познао!“
викну апотекар и рашири руке. „То си ти, Уго?“

„Ја!“ одјекну јасни глас.

„Како си порастао!“

„Да, драги ујаче, време пролази!“

„Па ти бркови!“

„Не ругај се, ујаче! Свака је длачица света.“

„Ха-ха-ха“ смејаше се Андреја пун радости.

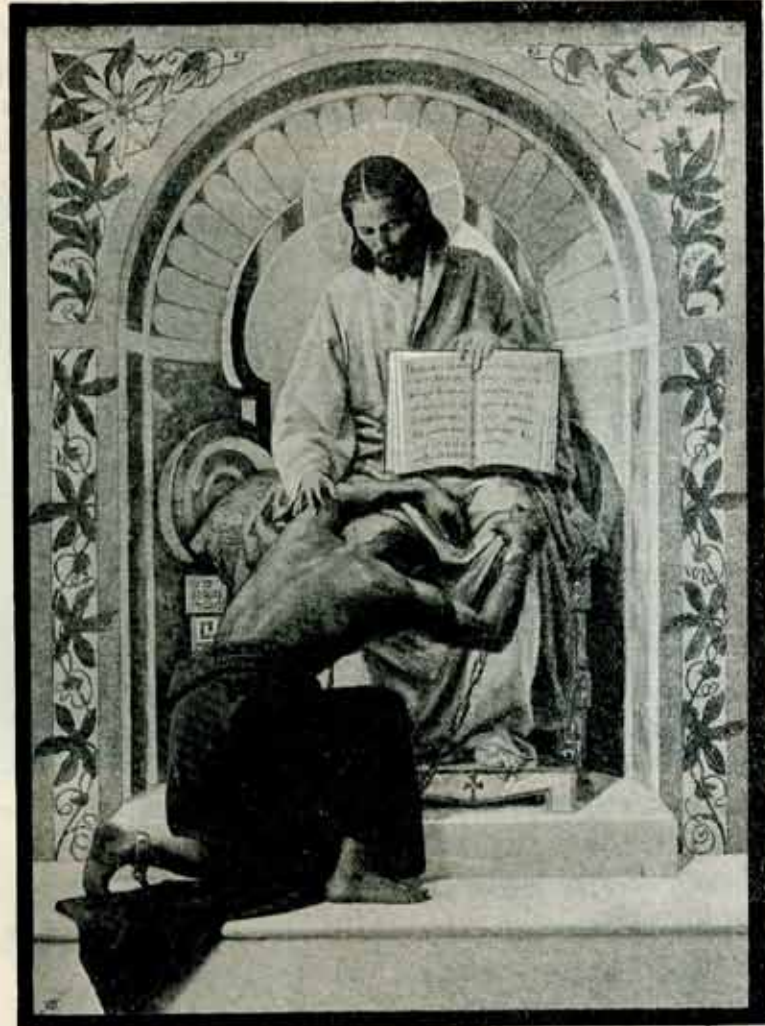
„Мали су, али ће порастати...“

„Лаура, та оди! Гледај, кога ти је послала заова!“

Очекујући да угледа плаву Булету или ђаволана Чезара, Лаура брзо напуни ценове шећером на похита напоље. Кад угледа младића, застаде као нема.

То није очекивала. Није знала шта да каже. Чак ни да ли да га ослови са „ти“ или са „ви“.

Млади је човек одмах извуче из неурликке. Приђе јој раширених руку и рече сасвим смело: „Добар вече, драга ујна. Мило ми је што сам те лично познао. Мати

УРОШ ПРЕДИЋ

ИСУС И ЧОВЕЧАСТВО

ми је наредила, да те ердочно поздравим, а исто тако и сестре.“

Андреја је био поносан са толиког присуства духа свога сестрића. Потајно погледаше своју жену, трећући, као да је хтео рећи: „Жив деран, а?“

„Заста се радујем..... писам знала...“, муцала је Лаура.

„Разумем. Ви сте мислили, да ће доћи које од мањих, а оно...“

„Не, не“, одбијаше Андреја, „сви сте нам једнако драги.“

„То верујем. Али знате ли зашто сам баш ја дошао? Свршио сам прву годину медицине. Пре месец дана по-

ложно сам испит — узгред буди речено: с одликом. После укуслих плодова науке нису ми добро пријали грки плодови нашег домаћег врта. Код вас ће ми бити боље!“

„Хуло један!“ прекиде га апотекар и луцну га по рамену.

„Ја не умам да се претворам. Мати вели да ми ваздух код куће не прија: слаби ме. Ну ја мислим да није ваздух томе крив но досада. С тога сам се решио да вас посетим. Чезаре је, истина, очајно плакао, али ја сам му обећао да ћу му довести ушећерена воћа. Ти куван, ујна, воће, је ли?“

„Врло много.“

Лаура беше као утучена. Више није могла повратити мир. Она, која је са људима разговарала тако слободно, замуцкивала је и црвенела пред овим младим. На посетку дође к себи на заплата — да ли је гладан?

„Као вук!“

Није се дао нудити, већ седе слободно за сто, на који се донесе, на брзу руку, половина хладног пилета и читава пирамида зрела грождја.

Андреја му сипаше пива. Лаура га посматраше док је испијао чаше пива.

То је био весео, пријатан дечак од осамнаест година, прави обешчак; имао је отворено, симпатично лице, са кога се могло читати свако душевно узбуђење. Живе и ватрене очи одавале су, да је већ волео жене, а ружне, насмешљиве усне то и потврђиваху. Лене, црне коврчице ливчаху му чело: етас му је био витак и еластичан. Чешће је пута чукао своје једва приметне брчиће, који привлачашу пољупце — то је већ тачно знао — као магнет гвозђе.

После вечере питао га је ујак о родбини, о наукама, напретку браће и сестара.

Лаура међутим распремаше сто, немирно, узбуђено.

„Чујте“, поче од једном Уго, вадећи из уста своју вирђинију са пуно грације и дувајући дим у страну, да

Лаури не би сметао. „Ја вас молим да се ни најмање не реметите због мене нити да мењате своје свакодневне навике. Било би ми непријатно да вас узнемирујем.“

„Не брини се. Ти си нам добро дошао. Овде си као код своје куће. Је ли Лаура?“

„Никако друкчије. Ја се бојим само... Угу ће бити дуго време.“

„Дуго време? Не познајем га! На против: ја ћу се забављати. Кад идете у постељу? Реците искрено: у ово доба?“

„Да ниси већ уморан.“

„Ни најмање. Ако ништа немате против, ја ћу изаћи да се још малко прошетам. Морам да опружим ноге. У поштакским смо колима били јаче стешњени но сушене херинге. Поред мене је седело неко дивно девојче... те ми с те стране притискивање није сметало — али други суседи нису имали, како да кажем — тако меке и дражесне површине тела... Где ми је шенир?... Ах, по тисућу пута хвала, драга ујнице? До пријатног виђења кроз један час.“

Поздрави се, а Лаури пољуби и руку с ванредном галантеријом и отиде.

Андреја гледаше за њим са дивљењем; затим уцрта Лауру: зар није Уго идеал од сестрића?

„Исти отац“, додаде на то. „Нема мирне крви Тамелијевих. Само ме једно плаши: отац му је умро од сушице.“

„Из тога изводиш...?“ уцрта Лаура.

Андреја одговори једним покретом који је много говорио. Затим настави да хвали Угову отвореност и пријатност.

У томе тренутку наиђе и уобичајена вечерња посета. Апотекар је причао с ванредном заинтересованошћу о доласку свога сестрића.

Лаура је ћутала.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

После три године

(Paul Verlaine)

Залупавши врата уска разљуљана,
По градини малој ја сам се шетао,
А сваки је цветак бистром росом сјао,
Градина јутарњим сунцем обасјана.

Никакве промене. Као пре и сада:
Скроман лозни хладник, од трске столице...
Водоскока увек жуборе капљице,
Чује се јасике старе песма јада.

Руже и сад ко пре трепте и миришу,
Кринови високи на ветру се нишу.
Познате ми шеве што иду, долазе.

Чак сам опет нашб стојећи Веледу
Од које се љуска гипс на крају стаае,
— Танка, уз отужну мирисом резеду.

№11

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

вај манастир налази се четврт часа далеко од Пљеваља на северо-источној страни у једној романтичној долиници, окружен са свију страна каменитим брдима, местимице обраслим и великом шумом.

Народно предање казује да су стари манастир, који је био знатно мањи, подигнут близу садашњег, зидали Немањићи. Могуће је пак да је зидан за време Немањића, али није вероватно да је задужбина којег Немањића, пошто су Немањићи градили велике задужбине, тако зване Лавре. Пре ће бити да је задужбина каквога властелина.

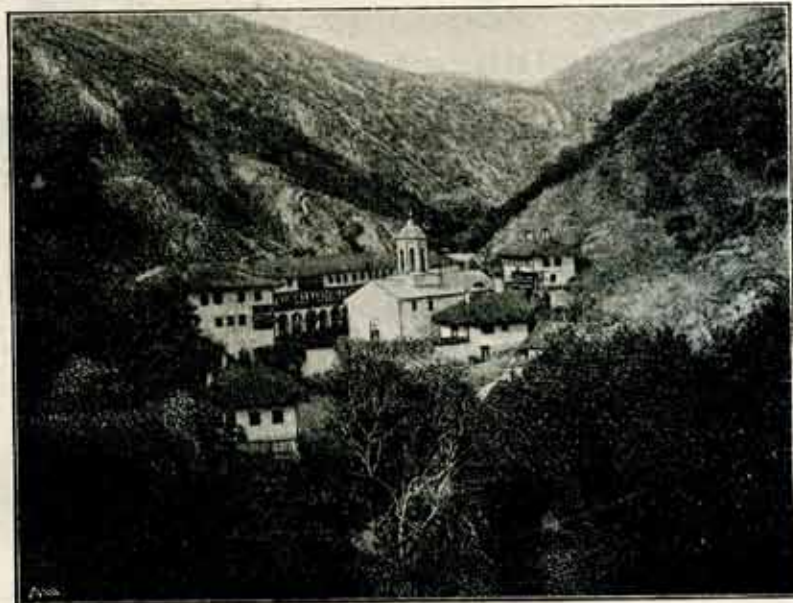
У XVI. веку манастир је обновљен. По запису, који се налази на средњим вратима манастира, види се да је манастир обновљен 1592. године, а обновио га је монах Георгије са сином Ананијом и Војином „*брата моего (Георгијева) синомъ и спахиом.*“¹⁾ До врата се налази Војин Спахија у народноме оделу као ктитор манастира.

Покојни Т. Пејатовић, који је спремао опширну монографију овога манастира, као и осталих околних, оставио је у рукопису и овом манастиру ову белешку:

„Манастир Св. Тројица срећним стицајем прилика остао је кроз цео 17. и 18. век једно од најзначајнијих просветних центара у целом Полињу и Потарју. Велика књижица рукописних књига, већином црквенеке а и историјске садржине у овоме манастиру, сведочу о великој радљивости и истрајности његових братстава на просветном пољу. Читаве генерације писмених људи у њему су се научиле писмености, а уређење и богатство манастира били су углед свима околним манастирима. Готово цело Пљеваљско поље и велики део околне висоравни били су својина овога манастира. Доцније, кад је запуство манастир Бања, за дуго је и његово имање било спојено имању ман. Св. Тројице. Прича народна вели, да је у Тројици било мноштво калуђера, који су обрађивали манастирску земљу и гајили стоку. У јеку његова напредовања варош Пљевље била је незнатно насеље, тако да га путник Катарина Зен назива *селом*. Онда, где је данашња варош Пљевље биле су манастирске пљеваре — пљевља, отуда је доцније и име вароши дошло. Онда где су им била гувна, данас је један крај Пљевља, који се тако и назива (махала Гувна); на заравни Јагњилима, југоисточно

од Пљевља били су им торови, где су се овце јагњиле, отуда и брегу име Јагњило; на заравни Руднице више манастира биле су струге и музнице, одакле су чунковима стакали млеко чак до манастира.“

Све књиге из богате манастирске књижице прегледао је покојни Пејатовић и све записе из њих прибележио, од којих су неки објављени у књизи „Стари српски записи и натписи“, коју је средио г. Љуба Стојановић. Од свију књига најбоље је очуван Шестоднев Јована Дамаскина¹⁾ из 1649. године, књига украшена са многим прилично израђеним илустрацијама у бојама, већином из Старога Завета. Ова је књига и Гилфердингу, кад је у манастир долазио, нарочито пала у очи. На крају књиге

Манастир Св. Тројица код Пљеваља

додат је врло интересантан путопис о Индији, коме за објашњење служе илустрације биљака и животиња индијских.

Осим Шестоднева има још књига далеко старијих, има их које су писане и на пергаменту. Но најзначајније старине, које се чувају у овом манастиру, јесу Њивот и штака Св. Саве.

Манастир како га је обновио Војин Спахија мањи је од данашњег; 1876. дограђена је напред преграда, те су врата на којима је натпис остала као средња. Тада је пређашње мало кубе проширено и начињено ово данашње, знатно веће, те сад манастир, и ако није онако величанствен као Дечани, Сопотани и Милешева, ипак има леп изглед.

Ст. И. С.

¹⁾ В. Стари српски записи и натписи, средио Љ. Стојановић, стр. 245. и 246.

¹⁾ В. у истој књизи записе из Шестоднева, стр. 361., 362. и 363.

Црна лађа

Клонуше крила тешка ветру јужном,
Ал' претњом дише узмућено море
Под облачина густом капом тужном,
Што крије лице раноранке зоре.
Ни живе душе на обали нема,
Не сија на ме сунце што се рађа;
Сва природа је ко од страха нема,
А морем тамним плови црна лађа.

Задар

О катаркама тромо висе једра,
Крмило шкрипље што је носе вали...
Од незнане ми туге дрхћу њедра,
Од незнаног ми бола душа жали.
Ах, с тугом што ми кида душу бону,
Пролазим и ја овим мутним светом,
Кад ветру мржње за час крила клону,
Ко црна лађа по том мору клетом.

Рихард Николит

Прва обмана

— РОБЕРТО БРАКО —

Једног дана обуче му мама празнично рухо од отворено-плавог кашмира, опточено лабудовим перјем; онда му метну и мало завали, као каквом пајацу, велики сиви филцани шешир са белим пером и рече: „Сад бата, знаш, иде с тетом, јер тета бату здраво воли, и кућиће му малог коњића што може да трчи, а код куће ће му причати причу о Краљеву папагају, и онда ће бата опет доћи, својој мами доћи, јер је његова мама врло несрећна, а бата ће бити њена утеха, њена олакшица, њен живот...“

Очи јој се напунише сузама. Нагло га пољуби два пут, трипут, четиринут; у брзини му растури плаву косу по белом челу à la Giotto, и побеже. Бата не беше весео и мало збуњено ухвати се за одећу тетке Емилије, једне доброћудне даме, која је требало да га собом узме, и која одмах нађе речи да га овесели, да га разведри и да му потпуну мирноћу поврати, мирноћу погледа, ручица и целог малог тела које се креташе као какав цвет у људљивом и топлом ваздуху.

„Коњић“ и „Краљев папагај“ биле су ствари које је бата одлично разумевао. Његова интелигенција схватала их је потпуно, и био је сасвим у праву; али „утеха“, „олакшица“, „несрећна мама“ били су непознати појмови за њега, нејасни, неограничени, који кроз његове филе уши удараху, као да би хтели ући а не могу; и опет тако лункаху, са истрајношћу, да се он у својој нежној, бескрајно малој свести разведрио. Ишао је са тетком. Успут је брбљао о боји коњића кога ће му тетка кућити, уз то увек понављајући оно своје уобичајено „Зашто?“

„Ја нећу црвеног!“
„Не, бато, нема црвених.“
„А зашто нема?“
„Зато што и велики коњи, сасвим велики, велики, знаш, што по улици иду, нису црвени.“
„А зашто нису црвени?“
„Зато што би црвени коњи... били ружни.“
„Али зашто тата има једног малог, малог црвеног коњића?“
„Ах!... јер је тај коњић (била је игла од кравате) од корала и не може да трчи.“
„И ја хоћу једног као што је у тате!“
„Не, не, бато.“
„И ја хоћу као у тате!“
„Не, тако не смеш казати, бато: мораш бити добар код тете.“

И док су тако разговарали сиђу низа степенице. А код „тако не смеш казати“ покушао је бата још једном своје „зашто“, али овога пута није му тетка Емилија одговорила, и ако то бата није приметно, а њене се црте развукосе и растужише. Кад су били до капије дошли, понови јадни бата, који имађаше намеру да разговор продужи, своје пређашње речи: „И ја хоћу као у тате!“

Подиже мало главницу, и испод шешира гледаше крупним очима тетка-Емилији у лице. „Шта ли је то, те се тако променила?“

Емилија је ишла и даље ћутећи, држећи га нежно за руку, док је он с времена на време крадимиче погледао на њу, не би ли видео да ли је можда могуће и опет мало говорити о коњићу, и овда онда дизаше ногу на скок да би са наглом радошћу изговорио: „И ја хоћу као у тате!“

Једна реч, једна реченица, једна мисао које би се у тој малој главици нашле, учврстиле би се и нису одатле изилазиле.

А оно мало што је са познатом спремом сугласника говорио, својим танким гласићем и немирном брзином малог несташка, имали су често неки нарочити тајанствени жиг сете.

Његове црвене, свеже усне, личиле су орошеним ружиним листићима, а његови обрашчићи, кроз које као да млеко тече, дисаху блаженим незнањем тек нацупелог живота; али његове велике, тамно-плаве и дубоке очи улеваху неизвесну тугу... Бата је био задовољан као лентирак, и ако још није умео мислити; али зато су ипак његове очи много гледале и питале.

Он не, али његове очи, ох, његове очи много су мислиле.

* * *

Прошло је годину дана, а бата то није ни приметно, јер још није како треба мислио. Година дана у његову животу исто је што и један крајичак неба на бескрајном хоризонту: део живота чије ивице он није видео.

Година дана за њега је прошла као један дуг дан. Кад су дани слични, они се слију у један једини дан.

Мајчине нежности није му не достајало; сваког вечера татице не беше, и свако би вече, пре него заспи, с прекрштеним рукама преко прсију питао: „Кад ће тата опет доћи?“

А можда му мама није ни одговарала, али би га зато у чело пољубила. А зар тај пољубац није добар одговор?

Од прилике после те године дана дође један дан, који се мало разликовао од других, али ипак беше врло сличан оном дану када га мама беше поверила тетки Емилији. И дошета, као некад, одведе га тетка и овог пута својој кући а мама му растури плаву косу по белом челу à la Giotto. Речи, које му је тада казала, нису можда биле сасвим исте, та и како би их се мама након године дана сетила?

И тако остаде бата два три дана код тетке, али вазда плакаше, као и пре годину дана кад је оно за мало био код тетке. Али његово плакање изгледаше мање тужно, можда и зато, што је већ по мало размишљајући у себи рекао: „Онда, кад ме је тетка мами довела, опазио сам да тате није било, и ако је код куће остао, кад сам пошао. Овога пута су ме од куће одвели, а тата још не

беше дошао. Можда ћу га наћи кад се вратим. Изгледа да ја не смем бити код куће кад тата одлази или долази!“

А кад се кући враћао, изградио је добро бата тетку што полако иде.

Кад су дошли, устрчао је што је брже могао узатера степенице, а док је тетка још у партеру била, стајаше он већ на другом спрату, лицице на врата приклонно и, подигав се на прсте, једва успео да стави ручицу на електрично дугме. Но поред све муке није знао да се послужи њим. Најзад дође и тетка, да му у његову смелом предузећу помогне, а кад је чуо јасно треперење електричног звонцета, радосно је тапшао рукама.

Врата се отворише. Чим уђе повика из свог грла: „Мама, мама!“

Беше се већ смркло. У стану беше потпуно мрак. Бата се спотицаше час о столицу, час о нека затворена врата; а тетка, која је ишла за њим, такође се спотицаше, јер га хтеде задржати.

„Чекај, чекај, бата, куда?“

„Сај ће мама доћи!“

Но узалуд! Бата је играо слепога миша док није светлост опазио: беху прве звезде које по мало терасу осветљаваху, по којој је бата обично смео да се истрчи. Јурно је као мали враг, док се најзад није с мамом сукобио, која га, занесена од радости, обгрли рукама. Али мама не беше сама, — њу је пратио један човек.

У полумраку није му бата могао лица сагледати, и са широко отвореним очима питаше вичући: „Тата!“

А мама му скоро збуњено устезући се шапуташе: „Бато, тата није дошао.“

Доцније познаде бата тога човека.

Неки пут га је код куће и видео.

Чешће је од њега добијао и бонбоне и играчака; па ипак никада га није могао пољубити. А када га је тога вечера поред свога креветца с мамом видео, није могао заспати и најзад је узвикнуо: „Иди ти!“

Мама му рече још увек збуњено: „Што си тако неучтив? Овај господин неће од нас ићи, он ће увек код маме остати, и код бате... Волиш ли господина?“

Бата одговори: „Не!“

Тада ућута. Затвори очи и учини се као да спава...

Превела А.

У позоришту

Те вечери, седећи једно уз друго, нетремице си пратила ток једне тужне љубавне историје. Кад би нам се у истом тренутку срели погледи, то је значило да нас је догађај са позорнице подсећао на какву заборављену успомену из наше раскошне прошлости. Како нас је веселила таква изненадна алузија коју смо једино нас двоје разумевали!

Сугерирана и узбуђена ти си била несрећна кад је у последњем чину пала завеса. Ово није први случај, то је редовна појава, да интензиван и дубок осећај рађа велики бол, да права љубав носи трагичну клицу и да после свега долази несрећан расанак или срећна смрт. А како све иде на руку безбрижним и незаслужним створењима!

Знаш ли шта садржи комедија? Ти се сећаш да се у шали на крају игра и пева.

Јест, комедија се само завршава браком.

Зашто си због тога несрећна?

Влад. Станиславић.

Пародија

У часовима у којима би само срце требало да говори, ми смо, сиромашни осећањима, богати успоменама и уморени животом, постали једино раздрагани, као да је у тишини и полутами око нас било музике и вина.

Наше пресићене душе без одушевљења, наша слаба воља и још слабији нерви доликоваху нашим мртвим очима. Је ли нас обинило оно време у коме царује љубав, узбуђење, полет, обмана, у коме је у погледу највећа срећа? Чиме ћемо испунити остатак својих младих година у којима се у часовима самоће говори само о стварима које нису далеко од срца?

Тренутна раздраганост и ћеретање постало је одједном безбојно, без духа, и ми смо сви осетили сву хладноћу и празнину како бије међу нама.

Дошао је затим шум измишљених речи, дошла је симулирана чежња и све је то голицало и дражило срце да говори оно што би требало и да осећа, све је то годило целом нашем малом скупу пријатеља. Најпосле су махинално наступили уздаси и љубавни изливи, који су нас често тако заносили као кад се одушевљен глумач толико унесе у своју омиљену улогу да од срца говори и плаче, да најприродније приказује сваку реч, сваки момент.

Али ми смо немевали све. Наше је смејање престало кад би нас уморило.

У тренуцима тог прекиданог расположења, лице ти је нагло добијало озбиљан изглед.

У оку ти је сјајала суза. Она је оплакала пародију младости која ће се свима нама осветити.

Влад. Станиславић.

Позни суерет

У ниском јарку, крај смрзнута пута, сложила је јесен мртво смрзнуто лишће које са удвојеним ивицама и сребрним грудима лепо изгледа. Мајми те; али ако га машиш, добићеш црну, празну лиску, чије се сребро отапа под твојим претима.

У тој гомили празне лепоте нашао се два зеленкасто-жута листића; спојили се и привили на једно друго загрева заосталим соковима својим; слили своје снаге на загревају кут свој обложен њем и росом смрзнутом, а леденом сланом покрили груди своје да туђе очи не виде пламен, не осете живот. Не питају докле ће тако; не мисле на сунчане зраке и на јаче мразеве; неће да се сећају да их је вихор саставно удаљене од њихових стабала, од којих ће на пролеће једно цветати и гранати се, а друго, можда, друкчије судбе бити: ко зна да не буде скрхано и осушено лежало на ледини? Не мисле ништа; осећају само да су једно другоме у том хладном куту потребни, да су једно другоме све; живе за тренутак и у њему.

* * *

Живот је победно, јануарско сунце је грануло; покрива леденог нестaje — Јарак крај раскаљана пута пун је блата и трулежи саме.

Ст. С. Н.

Обмана

Јесенје јутро.

Маленим потоцима ступа девојка по смрзнутим травчицама, које су све, изгледа, у рузмари претворене. Рузмариносребрен и бисером искићен прелива се на светлоте зраку. — Она корача лако кроз свеж ваздух, сва у себи, стегнутих осећања као смрзнута земља — као да би све животне сокове, сва миља и наде, којима јој се овог сребрног јутра душа прелива, хтела да затвори, да их не губи у ширини и простору.

Корача она по дивном сагу од сребрног рузмарина а не види да се, под њеним стопама, сваки листак сузама облива; не види да се отапа сребро, јер се и сунце зажарило и земља уздахнула и травке заплакале што су јој обману пружили. А осетиће она то, али, вај! тада ће већ ножице бити влажне, срце хладно, а бисер ће се нитати по трепавицама њеним.

Ст. С. Н.

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Тоњење комита (фотографски снимко † Живко Величковић). Одлични и вредни сарадник „Нове Искре“ † Живко Величковић, чији смо један рад објавили у 1. овогодишњем броју, није жалио труда да свом послу одговори како се најбоље могло. Љубав за сликовним представљањем одводила га је у опасне и љуте кршеве Скопањске Црне Горе за турским плавима, не би ли само дошао до фотографских момената којима се не могу похвалити ни фотографски сарадници великих светских илустрација. О томе сведочи и ова слика. Колико имамо разлога жалити што нам несрећан случај свима узео овако и вредног и одличног уметника-аматера, излишно је и говорити поред његових, у истину, ретких и красивих снимака.

Петар Протић Сокољанин. — На Туцин-дан прошле године навршило се педесет година од смрти овог српског, без мало, заборављеног песника. Умро је у Хајделбергу, тек што је постао доктором обојих права. Рођен је у Азбуковици. Отац му Стеван беше прота, а мати му беше сестра од стрица Петра Молера. Права је свршио у Београду, а наставио их у Берлину и Хајделбергу као питомца Кнеза Милоша. Године 1848. говорио је у „Београдском Читалишту“ у слободњачком духу, због чега је био у затвору. Био је прави идеалиста. У упоређивању много опомиње на Љубомира Ненадовића. Своју матер необично је волео и поштовао. „Од свију пријатеља — моја маја!“ обично је говорио. У најотменија друштва уводио је своју матер увек испод руке, и ако је носила сељачко одело и ако је по свему била сељанка. Била је то веома сићушна жена, док је он био веома високог и развијеног раста. — Протићеве песме штампане су по разним листовима а највише их је у „Невену Слоге“, књизи српске младежи 1849. године. У писмима својим (којих приличан број има г-ђа Босара Цветковићева, као наслеђе од оца свог) пул је нежности, бриге и љубави према својој кући, према свом селу и земљацима. Био је присталица Вукова правописа.

Рам. — „Недалеко од ушћа Млаве у Дунав наводи се село Рам, а на каменитом рту, што је изнад села у сами Дунав уиру, дижу се високо још врло добро очуване зидине града Рамског. Да ли су Турци овај град из темеља подигли или на темељима какога римског утврђења, још није утврђено, али се још и данас лепо распознају основни облици другог утврђења, које је подигнуто било мало ниже, испод села, на једноме вишем брду над самим Дунавом, и за које се не сумња да је дело римско. — Рам је и за Турака имао велике и војничке и трговачке важности; војничку важност потврђује сам Рамски градић, а трговачку му важност казују још доста добро очувани спољашњи зидови караван-сераја, саграђенога од тесаног камена. У простору, ограђеном тим зидом, наводи се данас црква Рамска. Рам је и данас важна извозна

тачка на Дунаву, нарочито за извоз свиња“ (Карићева „Србија“, стр. 855.)

Уплашени Сатир (вајао Иван Зајец). По суду и најозбиљнијих критичара, Зајец је данас најбољи словеначки вајар. Добивши неколике прве награде и у својој отаџбини и ван ње, он је данас, у дивном коду словеначких вајара, дика и понос свога честитог народа. И ако Уплашени Сатир није из круга његових најновијих радова, ипак се јасно и по њему види, како је и колико Зајец поуздан у извођењу свога посла. —

Кућа за селом (сликао Карел Машек). Вољни да поред српских уметничких радова објављујемо у свом листу, што је могуће више, и радове осталих словенских уметника, доносимо смо до сада приличан број сликарских творевина признатих словенских уметника. У овом броју, поред Кубе, доносимо и ову слику познатог чешког уметника Карела Машека. —

Ђорђе Кастриотић Скендервег. У Риму се и данас показује кућа у којој је некада живео овај познати борац и прави јунак, који је у нашем народу врло добро познат. За успомену на то његово бављење, израђена је више уласка џезина слика, коју је време било прилично покварило, али која је по папској наредби верно обновљена. Ми је данас објављујемо у свом листу, захваљујући Г. Стевану Тодоровићу који не пожали труда да је тачно снимил за „Нову Искру“. —

Медаља Прве Југословенске Уметничке Изложбе (вајао Св. Перуци). На конкурсе, који је био расписао Одбор Прве Југословенске Уметничке Изложбе, дошло је било неколико медаља од којих су награђено: Франгешева — првом наградом, Перуцијева другом, а Ђоке Јовановића — трећом. Пошто ни Франгешева ни Јовановићева нису дефинитивно израђене, износимо својим читаоцима слику Перуцијеве медаље. Рађено у свему модерним начином, она је и симболична али у толикој мери јасно и разумљиво, да је, допста, свако тумачење излишно. —

Исус и човечанство (сликао Урош Предић). Овај најновији минијатурни рад Г. Предића израђен је по поруџбини Н. В. Краљевића Александра. Сад је ова слика Краљевићева икона. —

Босанка (сликао Л. Куба). У прошлом броју објависмо из Кубина албума слику Србина Босанца Мухамедове вере, а у овом доносимо лик Српкиње из Босне. Све особине Кубина сликарства садржане су и у овом раду. Лакоћа у извођењу, верност изабраног типа и љубав према послу стални су пратници сликарског рада овог вредног Чеха.

Манастир Св. Тројица код Лјеваља. (Види чланак на страни 58.)

Приповетке Светозара Ђоровића¹⁾

— Ил. Ивачковић —

Ту недавно ми из Мостара стигла једна лепа књига, из које бије живот и воља за живовање, осећа се мирисе расцветеле косе и зумбул-цвећа, зеленога воћа и бујне траве, чује се тихо роморење малог, кривудавог потока, пригушен кикот и страстан шепат младих усана или јавк којег очајника, звекеће дукатни ђердан на пуним девојачким грудима и чисто се види, како се бехарски снег печујно крупи на лене главице младих Туркиња. Одмах *Хоџа Салиг*: по малој, у својој романтичној забатаљности лепој башти достојанствено корача стари, издерани Турчин, поливајући младо воће и мирисно цвеће: па онда седне на дивну траву, потапајући своје дуге ноге у хладни поток, испијајући мирно каву за кавом и не мислећи ништа. И онда полази у шехер, заносе се на улици занесе против сваке куге и сваке болести: милује децу, посаветује људе, те зарадивши неколико гроша, враћа се дома, својој нахереној, опалој кући и пред вече очекује младе невесте и стидљиве цуре, које све хоће „да... да њега још више примаме“. И тако сваки дан. Док се не догоди нешто неочекивано, нешто лудо, невероватно лудо. Месец је већ увелико сијао, када му дошла лепа Луција, богата Латинка крупних очију, сочних усана и господског етаса. И тражи занис, јер јој, вели, домаћина љубомора мори, те јој не да ни у чаршију изаћи! А седоме хоци шејтани зар одвели памет и мир. Нит' једе нит' свава, и десет дана се не отварају врата на малој кућици његовој. Тек се једнаестог дана свечано обуче Мухамедов остарели слуга и упути право њој, лепој Латинци.

— Ја, валахи, дош'о теби, да ми даш занис, — рече. — Ја дадох свему свиту, а ти, бива, да даш мени.

Луција пљесну рукама по кољенима и унесе му се у лице, те га њезина коса поче шкакљати по челу.

— Ја? — зашита

— Ти, дина ми? Откако си дошла ону вече, шејтани ми понесоме сву памет, па и не мислим ни о чем' другоме, нег' о теби... Врука под моју старос'... О — си-хирила ме, хабе ми.

Луција ђаволасто својим носом уприје у његов и дрмну га за браду.

— А ко ће тебе оспихирит'? — рече.

Хоџа заборави на се.

¹⁾ У часовима одмора. (Књига друга). Мостар 1904. стр. 236. Цена 2 кр. или 2:50 дин. Чист приход је намењен „Просјети“.

— Бре, немој се ти шалит', — осијече, — него јали дај какав занис, јали какав илац, јер се 'вако више не може... Валахи сам махнит'!...

Па ону руку, што га је за браду држала, ухвати, принесе устима и прије него је Луција могла истргнути, жестоко угризе... —

И ту је онда у тој књизи из Мостара сетна прича о младој Туркињи, која оставља свога старог мужа, јер јој на усана једнако гори пољубац лепога Садик-ефендије (*Пуштеница*). — и једна тужно-весела историја о пијаноме *Хаџи-Пишуну*, који жути, подбула лица, помућених, изгубљених очију, у старом, похабаном одећу и праћен подмехом, задиркивањем разних дућаниџа, сваког јутра иде пред механу и чека док је његов једини пријатељ, механиџа Никола, отвори. А није увек тако било. Некада је хаџија био угледан и поштован, и само га пиће, „дино пиће“ учинило „Хаџи-Пишуну“, који по два месеца не излази из Николине подрума, који је опно туђе хануме и старог, побожног Нуман-ефендију, кад му је дошао да га опет изведе на пут правоверних муслимана.

А ја листам даље по Мостарској књизи са зеленкастим корицама и поново читам кратку проничну скицу о уображеном подворнику Марку, који се толико поносно својим чиновничким чином, по шпак дао оставку, јер не хтеде да му крвничка деца заповедају (*Маркова оставка*), — и тужну повест једнога младића, чији живот утрну као кандило. То су сетни *Записци једног заборављеног човека*, у којима тешки болесник на самртничком одру још једном прелази свој кратки, тешки век. Сећа се једног давно мнулог бадњег вечера, када се комшије окупише у њиховој кући око заробљеног хајдука, ћутљивог мргодног Арсена (његов отац га за то вече измолно од наше) и шаптаху нешто о народном устанку, који се спремаше; опомиње се првог Божићног благодана, кад је звонким, чистим гласом прочитао у цркви „Ко Гала-а-том посланија“ и радовао се ситноме новцу, што му га отац за то дао. А иза Божића се стаде нешто комешати. Било је тајних састанака у њиховој кући или му отац одлазио некуда и био ћутљив, замисљен. Бројали се новци и слали некуда. Турци се забринуше. Забрину се и Хасан-ага, њихов први комшија и добар пријатељ. Све се узмутило. Када пак једнога дана стиже вест да се устани побели са Турцима и однели победу, побеснеше Мухамеданци: немејавају и грде људе, дирају жене, а иза акшама јатомице тумарају по улицама, вичу, галаме. У то опет пуче глас да су Србија и Црна Гора објавиле Турској рат. Настадоше бурна времена. Турци се уплашили и спремају за бој. По вароши вриште ха-тови, Турци до зуба наоружани промичу чаршијом и прете да ће поклати све Влахе. Неки момци хтедохе да запале и њихову кућу, али је сачува добри Хасан-ага. Но када турска војска остави Мостар и Аустријанци пређоше границу, сложише се и Срби и Турци да одбране град. И једног вечера донесоме на носилима његова мртвог оца. Остаде сироче. И Хасан-ага је отишао у далеку Турчију,

јер је, бива, прошао турски земај у Херцеговини. Дућан распродаше, а пријатељи их редом заборавише: о крвном имену им ни пош није у кућу завирно. А он сврши основну школу, па оде на занат, а доцније у писаре. Писао је цели дан у канцеларији заједно са дебелим Турчином, несносним канцелистом и остарелим Маријаном, који је гладовао, и својом старом, уздрхталом руком писао и ван звања, само да би могао угађати јединици кћери, — градио је сељаке, као сви чиновници, и био задовољан. У то дође љубав, несрећна љубав са несташном, пркосном Даницом и тешка, неумољива болест која доноси смрт. Слали га у купатила, па у болницу, али он је знао да му нема ни века ни лека. „Живот се гаси као кандило.“ — То је, ето, она тешка, немилосрдна трагика свакидашњице, која се више слуги него сазнаје, више назире него примећује. Она је тиха и проста, једноставна и безначајна, по дирљиво дубока баш том својом свакодневном једноставношћу. Један комад људског живота је то и једна нежно, у тамним, мирним бојама изведена слика, пуна меланхоличне туге и уморне, нехотичне резигнације.

(свршила се)

* Д-р Влад. А. Поповић јавља да је спремно за штампу „Војну Хигијену“ за употребу официра и питомца Војне Академије. Књига ће изнети око петнаест штампаних табака велике оемине. Цена ће зависити од броја претплатника. Претплата ће се полагати по пријему књиге. Спискове лица, која би желела да књигу набаве, треба слати канцелару Манојлу Милекићу у Војној Академији или писцу, до краја фебруара.

* У Државној Штампарији одштампан је и стоваришту књига на продају предат „Криминални (казнени) закон за Краљевину Србију“, шесто допуњено издање.

* 4. о. м., на главном годишњем скупу Српске Краљевске Академије, изабрани су нови чланови, и то: г. др. Богдан Гавриловић, проф. Вел. Школе, за редовног члана, а г. г. др. Александар Белић, проф. Вел. Школе, Матија Мурко, проф. Градског универзитета, др. Драг. М. Павловић, Слободан Јовановић, Живојин Перић, др. Станоје Станојевић, проф. Вел. Школе, Влахо Букован, управник чешке сликарске академије у Прагу и Љубомир Бабић-Балски, хрватски књижевник, за дописне чланове.

* Централни одбор за словенске новинарске конгресе у Прагу води преговоре са заст. општинском општинском Волошко-Опатјске (Абацје) да се тамо 14., 15. и 16. маја о. г. одржи словенски новинарски конгрес.

* „Словенски Народ“ (Љубљана) нада се да ће ускоро бити потврђена правила „Друштва словеначких књижевника и новинара“. Ово ће друштво онда одмах одлучити о приступу Савезу Југословенских Новинара и Књижевника.

* Изашла је из штампе књижница: „Народна предавања у Русији“ од Павла Ј. Мајзнера, професора Варшавске Гимназије, као II издање Руског клуба у Београду. Цена 0-70 пара динарских. Може се добити у Клубу, у згради основне школе код Саборне цркве. Ово је деље

препоручно Главни Просветни Савет свима школским књижицама. Књижицама уобичајени рабат.

* Добили смо овај проглас Друштва за помагање Срба ђака у Прагу: „Покрет, да српска омладина иде у Праг на науку, уродио је добрим плодом, јер сада имаде у Прагу преко четрдесет Срба, слушаца на разним школама. О важности студирања у Прагу претресано је доста у нашој јавности, те о томе не треба ни речи губити. Српска омладина у Прагу окупила се око свог друштва „Шумадије“, има своју читаоницу, књижицу и пачко друштво. Но да би се омладина могла без препрека образовати, да бисмо могли постати спреми радници и снажни карактери, потребно је, да смо и материјално обезбеђени, а да би се омогућило долазак српске омладине у Праг на науку, основали смо: Друштво за помагање Срба ђака у Прагу. Друштво ће потпомагати све вредне и сиромашне Србе ђаке у свима школама без разлике. Зато се и обраћамо на српски народ, да нам притекне са новчаном помоћи, да би друштво што боље испунило своју сврху. Свака новчана помоћ добро ће нам доћи и примићемо је са захвалношћу. Новац се шаље на адресу: Друштво за потпомагање Срба ђака у Прагу, Винохра и, Коменскога улица бр. 33. Према § 9. друштвених правила чланови су друштва: а) добротвори, који плате 200 круна за увек, б) оснивачи, који плате 60 круна једном за увек или их уплате у 10 obroка, в) помагачи, који плаћају годишње 10 круна, г) редовни (само ђаци у Прагу), који плаћају 2 круне за течај.“

* Наштампана је и може се у свима књижарама добити Годишњица Николе Чушића књ. XXIV. У овој књизи су ови чланци: 1. Приповетка у Грка — из савремене грчке књижевности — од Светомира Николајевића; — 2. Милорад П. Шапчанин као педагог, од Јована Миодраговића; — 3. Етнографско груписање народа Балканског Полуострва, од Д-ра М. В. Смиљанића; — 4. Шта значи реч трап, од М. Ђ. Милићевића; — 5. Девет прилога историји српске књижевности у деветнаестом веку, од Андре Гавриловића; — 6. Нештампане драме Јоакима Вујића, од Павла Поповића; — 7. Ношење крста — српски народни обичаји из Црне Горе — од Јов. Иваншевића Доњокрајског; — 8. Из Пресне — неколики обичаји и веровања — белешке Јев. Николића; — 9. Из турске фолклоре, белешке Д-ра Тих. Р. Ђорђевића. Књига износи 19 табака и четири стране. Продајна цена је 2 динара. Књижицама за готов новац 30% рабата.

* Штампан је „Извештај опсерваторије В. Школе и њених метеоролошких станица за 1899—1903. годину“. Израдио га је директор опсерваторије проф. Мил. Недељковић. Књига има 223. стране. —

* Државни Савет Краљевине Србије овлашћен је законом да прими и управља Велимиријанумом, задужбином пок. Велимира Тодоровића. Српска држава предаће Савету ову задужбину најдаље до 5. маја о. г.

* У Загребу умро је Д-р Миливоје Шренел, проф. универзитета и познати хрватски књижевник. Рођен је 8. новембра 1862. године. Имао је катедру латинске филологије, а 1893. г. био је изабран за редовног члана Југословенске Академије, а брзо за тим и за члана Руске Академије. Највећи број његових научних радова штампан је у издањима Југосл. Академије и Матице Хрватске. Као литерарни критичар унео је много нових погледа на хрватску књигу и спремно читаво коло литерарних радника који данас воде прву реч у хрватској књижевности.

Својим радовима излазио је из обима књижевности свога народа и залазио успешно и у књижевности већих народа. Студије његове о руским приповедачима и италијанском ренесансу најбољи су доказ његове спреме и подобности.

* Сава П. Вулећ, председник општине Цетињске, дао је у штампу прву збирку својих црта, слика и приповедака из народног живота, које су последњих година излазиле у нашим књижевним листовима: „Књижевном Листу“, „Бранкову Колу“, „Делу“, и др. Цена књизи биће 2 динара, а претплату треба слати на пишчеву адресу.

* На молбу г. Ожфора, комесара српске изложбе у Лијежу, решили су српски уметници да изложе своје уметничке радове у специјалном одељењу српског изложбеног павиљона на Лијешкој Светској Изложби. Они су за тај циљ молили Министра Привреде да се њихови радови са осталим изложбеним радовима у Лијеж пошаљу. Своје радове изложиће ови наши уметници: Стева Тодоровић, Паја Јовановић, Ђорђе Јовановић, Урош Предић, Марко Мурат, Ђ. Кретић, Г-ђа Бета Вукановић, Риста Вукановић, П. Убавкић, Даниловац, Паско Вучетић и С. Роксандић.

* Изашла је из штампе књига: „На прелому“ написао Јаша Томић. Књига има 16 великих страна. Цена је 4 потуре. Ова књига штампана је и на мађарском језику под натписом „Döntés előtt“. —

* Милош Зечевић, пређ. професор Велике Школе, оставио је сву своју имаовину, која износи четрдесет хиљада динара у сребру, да се оснује фонд, из чијег ће се прихода давати благодетељање: ученицима Крагујевачке гимназије, у којој је покојник учио и најпре професорово, и ученицима Велике Школе у којој је покојник завршио своје учење и професороване, и то: $\frac{2}{3}$ ученицима Крагујевачке гимназије, а $\frac{1}{3}$ ученицима Велике Школе. У школској 1903.—1904. години стање покретнога капитала овога фонда за ученике Велике Школе било је овако: примање 3026·60 а издавање 1783·05 дин. — преостаје за школску 1904—1905. годину дин. 1234·65

* Ученици Учитељске Школе у Алексинцу јављају: „Пошто се за неколико месеци растављамо од свог друга Авде Карабеговића — то, да би дали знак своје другарске љубави, и да би што јачу успомену оставили на свога друга Авду, решили смо, да издамо његове песме које су штампане у разним српским часописима. Пошто је Авдо познат српској читалачкој публици са својих радова, то се овим обраћамо на све његове пријатеље и пријатеље српске књиге, да се заузму око скупљања претплате — те тиме омогуће ово издање. Књига ће изаћи на пет

штампаних табака на финој сатирираној хартији. Свакој књизи цена је 1 динар или 1 круна. Претплату ваља слати на адресу г. Љубомира Лукића учит. матуранта — Алексинац, Србија. Књига ће бити готова до тридесетог (30) марта т. год. Ко жели да има ову књигу, нек изволи до 10 марта послати новац или списак претплатника, за које зна да ће књигу купити. Скупљачима се даје свака десета на дар; књижевима уобичајени рабат (25%).“

БИБЛИОГРАФИЈА

56 издање „Чупићеве Задужбине 56. *Годишњица Николе Чупића*. Издаје његова задужбина. Књига XXIV. У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1905. 15×24 см., стр. 308. Цена 2 динара.

Петар Кочић, *С Планте и Исход планине*. Књига трећа. Београд, 1905. Штампарија „Талетова“. Издавачи: Велимир Ј. Рајић, супленат, и Јован Тановић, правник. — 13·7×20·3 см., стр. 111. Цијена динар или круна.

Тих. Остојић: *Српска књижевност од велике сеобе до Доситеја Обрадовића*. Ср. Карловци, Срп. Манастирска Штампарија, 1905. — 14×20·5 см., стр. 128. Цена К. 1·60, дин. 1·70.

Ivan Detelić-Nevesinski: *Raskidane niti*. Pripovijesti i ertice. Цијена 1 круна. Zagreb. 1905. Nakladom pisca. Tiskara Braće Kralj. 13×20·7 см., стр. 109.

Осветници. Приповијетка с личкособанске међе. Написао Никола Станков Кукић. У Загребу 1905. Штампарија К. Албрехта (Маравић и Дечак). — 12·3×20·5 см., стр. 158. Цијена 1 круна.

Јела П. Спасић и Пет. М. Стојановић: *Материнска Читанка*. За српске кћери и матере. Београд, штампа Савића и Кошп., 1905. — 12·5×18·5 см., стр. 318. Цена 1·50 дин. —

Библиотека антиалкохолског удружења српских учитељских приправника Сомборских „Спас“. Свеска прва. *Рат алкохолизму!*... Цена 20 потура. Српска штампарија Влад. П. Бајића у Сомбору, 1905. — 12·3×18·7 см., стр. 48.

Др. Војислав В. Рашић: *Деоба науке о праву*. Цена пола динара. У Београду, нова електрична трговачка штампарија, 1904. — 15·5×23·5 см., стр. 47.

САДРЖАЈ:

Привид, написала Милена Миладиновић.
Вардар цини, песма Димитрија Микића.
Хајдук-Велко, с нарочитим погледом на народну појезију о њему, од Ср. Ј. Ст. (наставиће се).
Из посмртних рукописа Змајевих. Краљева имена за Србију, од Јована Јовановића Змаја.
У земљи без суда, од Григорија Божовића.
Жоља, песма Алексе Шантића.
О значају науке о свету, популарно космографско предавање професора М. Ј. Андоновића (наставиће се).
Жанети, песма Душана Малашова.
Казна, написала Е. Neega (наставиће се).
После три године (Paul Verlaine), песма Нећа

Манастир Св. Тројица код Пљеваља, од Ст. Н. С.
Црна лађа, песма Рикарда Николаића.
Приа објана (Роберто Брако) превела А.
Листићи: У позоришту, од Влад. Станимировића. — Народија, од Влад. Станимировића. — Позни сусрет, од Ст. С. Н. — Објана, од Ст. С. Н.
Уз наше слике.
Хроника: (Књижевност, Разно, Библиографија).
САШКЕ: Гоњење комита. — Петар Протић Сокољанин. — Рам. — Улашени Сатир. — Бућа за селом. — Босанка. — Ђорђе Кастриотић Скендербег. — Медала Прве Југосл. Уметничке Изложбе. — Исус и човечанство. — Манастир Св. Тројица код Пљеваља.